

1898 12. 4

109676

Cesta na Rus.

Podává

MUDr. LEOPOLD RIEDL,

účastník mezinárodního sjezdu lékařského v Moskvě
r. 1897.

V OLOMOUCI 1898.

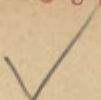
NÁRODNÍ KNIHTISKARNA KRAMÁŘE A PROCHÁZKY
NÁKLADEM VLASTNÍM.

Čistý výnos věnuje se sirotčinci v Přerově.

Michalek

DAR.

15 9 0 /29.

109676

Cesta na Rus.

Podává

MUDr. LEOPOLD RIEDL,

účastník mezinárodního sjezdu lékařského v Moskvě
r. 1897.

V OLOMOUCI 1898.

NÁRODNÍ KNIHTISKARNA KRAMÁŘE A PROCHÁZKY.

NÁKLADEM VLASTNÍM.

Čistý výnos věnuje se sirotčince v Přerově.

Vysokorodému pánu, panu

Alfredovi ze Skenů,

*poslanci, velkostatkáři atd., obětavému příznivci
města Přerova a chudého žactva zvlášť,*

řádky tyto věnuje na důkaz

hluboké, ucty.

Dr. Leop. Riedl.

Pod dojmy památné cesty lékařů českých do bílé matičky Moskvy, ku Kremlu zlatými báněmi ověnčenému, byly zápisky mé činěny.

Jsou snad v mnohém ohledu kusé, přiznávám, neboť ku důkladnému popisu a vyličení celého života ruského třeba pobytu několikaletého. Na mnohostrannou žádost dávám tyto črty na veřejnost s přáním, by ruka povolavnější je rozšířila, doplnila!

Podáváje tedy laskavému čtenáři jen maličký obrázek o veleříši slovanské popisují jen to, co jsem viděl a zkusil. Budiž i to čtenářem na důkaz dobré vůle laskavě přijato!

Dr. L. R.

V srpnu r. 1897. byla výprava českých lékařů do Moskvy na svatou Rus podniknuta za příčinou mezinárodního sjezdu lékařského, který se vždy za několik roků v tom neb onom čelnějším městě odbývá. Taký sjezd a sice dle pořadí 12., odbýval se právě v srpnu r. 1897 v matičce Moskvě. Sjezdy tyto jsou důležitý pro lékaře i trpící lidstvo. Zde pojednává se o nových zkušenostech a vynálezech, spadajících do toho neb onoho odboru lékařské vědy, zde sdělují sobě lékařové výsledky svých prací, debatují a v rozhovor uvádí vůbec vše, co se v poslední době na širokém poli lékařské vědy sběhlo. Najdou se ovšem mnozí, kteří v těchto sjezdech nevidí nic prospěšného pro vědu, avšak kdo něčemu přiučiti se chtěl, kdo chtěl už jen spatřiti ta různá moderní zařízení v nemocnicích a ústavech léčebných atd., odcházel ze sjezdu spokojen.

Pro nás české lékaře měl tentokráte tento 12. sjezd zvláštní zájem. Nejen že sjezd odbýván byl v Mokvě, v hlavním městě té ohromné velíře slovanské, ale že tentokráte vystoupili naši lékařové samostatně jako čeští lékařové na kolbišti mezinárodní podobně, jak to dříve činívali Maďaři a Poláci!

Poprvé tedy objevili se representanti naší mladé vědy lékařské, podávající takto patrný důkaz, že národ náš nechce zůstatí pozadu za ostatními národy kulturními, nýbrž že spolu s ostatními chce v před kráčetí na poli osvěty a pokroku. Proto také, když došlo české lékařské fakultě pozvání, by účastnili se čeští lékařové sjezdu, tu v brzku usneseno, že vystoupíme jako samostatný celek a že v tom smyslu mají býti lékařové naši také vyzváni.

Z národa našeho vyšlo mnoho mužů, kteří světového jména ve světě lékařském nabyli, kteří slávu mnohých účelišť založili. Poukazuji jen na jména Purkyně, Škoda, Rokytanský, Duchek, Chvostek, Albert, Hoffmann a j. Tito však působili v rámci universit německých. — Teď poprvé co česká universita reaktivována byla, vystoupili lékařové samostatně. Vyzvání, jež učinilo pražské komité lékařské, vyhověno bylo se strany českých lékařů způsobem důstojným. Nejen, že účastníků se přihlásilo přes 130, ale také tím, že se z těchto veliká část přihlásila ku přednáškám, což našemu národu jen prospěšno

bylo. V budoucnosti se zajisté ocení po zásluze tento čin.

Tímto vystoupením na kolbišti mezinárodním ukázali jsme jak svým pobratimům, tak i druhým národům, že patříme také k těm, kteří nechtějí zůstatí za ostatními národy pozadu, že pracujeme i v této bych tak řekl — mladé vědě, pro čest a povznesení našeho milého národa

Byly to namnoze klamné zásady, které jak osobami tak i veřejnými listy hlásány byly — že nás v Rusku předobře znají. Tomu ve skutečnosti není tak. Znají nás ti, kteří všeslovanskou politikou se zabývají, jako ku př. hrabě Ignatěv, Dr. Sabler a j., aneb snad ti, kteří se s našimi krajany na Rusi meškajícími stýkají, avšak širší vrstva i veliká část intelligence nemá o nás pravého ponětí. Jsme jim rovněž Němci, Šváby, jako jiní národové. Vinu toho neseme částečně sami, nestarajíce se ani o to, aby ruské časopisectvo čerpalo zprávy o nás z kruhů nám přejících, objektivních a ne jak se to stává z kruhů cizích — židovských — našich to nepřátelů. V mnohých městech na Rusi nejsou naši krajané ani vůbec soustředěni — tak jako jsme to na př. v Moskvě viděli.

Proto myslím, že není správné spoléhati se na pomoc odjinud, šířiti zprávy, jako by Bůh ví kdo za námi stál, ač jinak jest dobré, bychom ve vzájemném se poznávání

Společnost českých židů

čerpali sílu a chuť ku práci národu našemu prospěšné. Vlastní silou, vlastní prací hledme i dále působiti ku povznesení našeho národa — a uznání objektivně soudících národů se nás nemine. — Doposud pracovali jsme samostatně a houževnatě a jestliže tak činiti budeme i na dále, pak netřeba míti obav o nás, ač jsme jinak počtem malý národ.

Jaký byl výsledek sjezdu moskevského? Bylo o něm již mnoho mluveno — na schůzích, ve veřejných listech atd. Přijeli jsme do Moskvy málo komu známí a odjížděli jsme zanechávající přátele v Moskvě a v Rusku vůbec. Veřejné mínění — tisk ruský — věnoval nám celé stati, oceňoval naše vystoupení nejen ze stránky vědecké, ale přišel také k poznání, že na západě evropském jest ratolest slovanská, která pracuje o závod s druhými kulturními národy ve prospěch vědy — majetku to všech národů společnému — a ve prospěch národa samého. Více, více všímati si musíme českých bratří, tak mluvili a psali naši ruští pobratímové.

Jak již řečeno bylo, účastnili se naši lékařové způsobem čestným přednášek ve všech skoro odvětvích vědy lékařské — mnozí zrovna ve dvou sekcích. Pokud se pamatuju, přednášeli pp. prof. Hlava, prof. Meixner, prof. Michl, prof. Deyl, prof. Maydl, prof. Bělohoubek, Docenti dr. Peřina, dr. Haškovec, dr. Mitvalský, assistenti dr.

Honl, dr. Kimla, dr. Kose, dr. Veselý atd. Zástupcem českých lékařů zvolen byl děkan med. fakulty p. prof. Hlava — oblíbený to učenec u všech lékařů českých — který spolu se zástupci ostatních národů představen byl protektorovi kongresu, caru gosudaru Mikuláši druhému.

Car hovořil rusky s prof. Hlavou, vyptává se na poměry v Praze a při odchodu přál jemu, jakož i účastníkům ostatním, by sobě domů dovezli co nej příjemnější vzpomínky na Rus.

Zástupcům oněm byly ku pobytu vykázány komnaty v Kremlu v Moskvě, počest to zajisté jedna z největších — než někteří z nich musili pro nedostatek místa v privátních bytech bydleti a to postihlo i našeho zástupce, který při banketu Českých lékařů v moskevském traktýru pořádaném žertovně dodal: „Byli jsme přijati carem velkolepě a že dnes nebydlím v Kremlu, přičtete jen tomu, že jste si zvolili za předsedu mladšího člena, neb ujednali jsme se tak, že ponecháme starším pánům ony komnaty.“ Nu až bude náš předseda při druhém sjezdě v Moskvě předsedat — což, bychom toho ve zdraví dočkali, si zajisté přejeme — pak už ho Kreml zajisté nemine.

Ruští kolegové a spolu i ruská vláda, přicházela všem účastníkům sjezdovým neobyčejně vstříc. Tak ku př. dostali všichni účastníci kongresu volné lístky I. třídy na

cestu do Moskvy a zpět. Aby se pohodlněji cestovalo, byly vypraveny zvláštní vlaky; v Moskvě samé bylo postaráno o levné byty. V lázeňských městech jako na Krymu a na Kavkaze utvořily se zvláštní komitáty, které si vzaly na starost účastníky sjezdu prováděti znamenitostmi toho neb onoho města, je pohostiti a vůbec jim všemožnou radou býti nápomocnu.

Směr cesty mohl býti účastníky volen. Jedni jeli Berlínem a Varšavou do Moskvy, druzí zastavili se v Krakově a Lvově, aby odtud, navštívivše Kyjev, do Moskvy se dostali, a jiní zase volili nejkratší touru přes Granicu a Varšavu do Moskvy. Zpáteční cestu pak konali po většině jiným směrem. Já se svými přerovskými společníky p. lék. Psotou a Drem Tichým volil jsem touru poslední, zpátky pak jsem jel přes Kursk do Kyjeva, odtamtud do Oděssy a pak přes Voločysku, Lvov a Krakov domů.

V noci ze 13. na 14. vydali jsme se tedy na cestu do matičky Moskvy, opatření jsouce vyměněnými penězi v podobě rublů a kopějek a nezbytným pasem, čili jak Rusové říkají „pasportem“.

Bez těchto dvou nelze vůbec do Ruska jeti, zvláště ne bez pasportu! Proto musí každý, kdo hodlá jeti na Rus, tento nezbytný průkaz si zaopatřiti, totiž pas u hejtmanství vyzvednouti a dát si jej pak na ruském konsulátě potvrditi, zač se platí 3 zl. taxy.

Všude kam cestující dojde, požaduje se po něm ihned pas, který se u policie viduje a odjíždí-li se z Ruska za hranice, nesmí nikdo zapomenouti odjezd za hranice oznámiti u policie, která pak do pasu napíše klausuli, že nic se strany státu se nenamítá, že X Y za hranice jede. Jinak by se jemu velmi lehce mohlo státi, že by byl pohraniční stráží do nejbližšího města k dodatečnému vidování zpět poslán, tak jak se to stalo kolegovi z výstavy Nižnij Novgorodské jedoucímu. Majíce tedy vše v pořádku, dojeli jsme o 8. hodině ranní do Granice, pohraniční to stanice na hranici rusko-haličské. Již mezi jízdou ze stanice Sčakové do Granice byly nám v kupé odebrány pasy důstojníkem pohraniční stráže. V Granici pak sám očekával nás delegát kongressovým odznakem opatřený, lékař to z blízké stanice, který vzav k sobě naše legitimace, provedl nás celním lokálem, aniž by nám byla zavazadla revidována. Byla to pozornost se strany ruské vlády, neb jinak bývá revise dosti zevrubná a přísná, zvláště vzhledem k časopisům, knihám atd.

Jest asi známo, že veškeré časopisectvo z ciziny do Ruska poslané podléhá cenzuře a jestli že v listu je nějaká zpráva, týkající se Ruska a tato není zrovna po chuti censorovi, zamaže se taký odstavec černí. Dostalo se mně do ruky v Kijevě čís. „Nár. Listů, které takovými černými skvrnami bylo okrášleno.

By se předešlo zbytečnému tahání, doporučuje se, by ku balení nebylo upotřebeno novin, nýbrž jen čistého papíru. Clo se neplatí z věcí, jichž k cestě nevyhnutelně jest potřebí. Nebudu jich vypočítávati, podotýkám jen, že možno vzíti sebou až 100 našich doutníků. v čemž jest ruská vláda mnohem liberálnější než naše. Tuto pro kuřáky zajímavou a důležitou věc uvádím proto, že v Rusku doutníky jsou drahé, ba velmi drahé a že kvalita jejich jest na mnoze špatná. Kdo jest milovníkem cigaret, čili jak se v Rusku říká „papiros“, ten už bude v Rusku spokojen, neb ty jsou na mnoze dobré a laciné. Za 10 kopějek dostane už nějakou krabičku s lahodnými cigaretami; třeba však také trefiti na dobrou firmu.

Jsouce nuceni v Granici skoro dvě hodiny čekati, zašli jsme do restaurační místnosti, bychom sobě tyto, jakož i buffet prohlédli, jelikož jsme již dříve o nich mnoho chvály byli slyšeli. A že to, co jsme byli četli a slyšeli jest pravda, brzy jsme se přesvědčili. Buffet v restauracích ruských jest skutečnou zvláštností ruskou. Něco podobného snad nikde v Evropě není. V každé sebe menší stanici, kde vlak jen malou chvilku se zdrží, máme buffet skvostně zařízený, kde za poměrně malý peníz mohou se dostat věci, jež i vyběravý jazyk lahůdkáře uspokojí. Vše je čisté a souladně připraveno. Příchozí přijde, vezme si talířek a vidlici, vybere

sobě co se nejlépe jemu líbí, at už se to jmenuje kaplun, kotlety rublené, „kuropatka“, či jiný druh žarkoê čili pečení, aneb okurky, kaviarové žemle, pirogy (koláčky) a k tomu jako nápitek různou vodku, ku př. „przepalenou“, oblíbenou to vodku varšavskou. či jiný likér. Ceny jídel a nápojů jsou dráhou určeny. Po dvouhodinném čekání, obdrževše vidované legitimace kongresové, jakož i pasy, jež nám dodali četníci, vysoké to postavy v malebném a praktickém kroji (týž pozůstává z vysokých bot, tmavomodrých kalhot s červenou paspolí, z bílého kabátu a bílé čepice), když již jsme byli do kupé zasedli, ujížděli jsme k nejbližšímu cíli svému, do hlavního města bývalého království polského, čili jak Rusové dnes říkají, provincie podvislanské — do Varšavy. Dráha „železnaja doroga Varšavsko-Viedeňská“ jest jedinou dráhou v Rusku, na níž ještě našich lokomotiv i vozů může býti použito, všude jinde jsou koleje mnohem širší. O cestě do Varšavy není mnoho co vypravovati. Z počátku pahorkatina, uhelná to pánev táhnoucí se z Pruského Slezska do Klatovic přes Sosnovice, později rovina písčitá, dále zase lesy, zelené palouky s množstvím stád se pasoucích střídají se s poli obdělávanými, kdež lid — byla doba žní — pracoval.

Z čelnějších stanic dlužno jmenovati v první řadě i nám známý Čenstochov, pa-

mátní to město, kdež v kostele na pahorku postaveném, z daleka nějakému hradu se podobajícím, obraz Panny Marie „Mater Regina Poloniae“ se chová, k němuž každoročně tisíce poutníků z blízka i z daleka i od nás putuje. Dále máme Radomsk, Piotrkow, konečně Skierniewice se zámek (patřícím knížeti Barclayovi) památným tím, že se zde konala ona památná schůze tří císařů, Alexandra II., Viléma I. a Františka Josefa I.

Zde od mého posledního pobytu v roce 1883 mnoho se změnilo. Speciálně padá do oka ono množství dvoupatrových budov, jež v jisté vzdálenosti od sebe jsou postaveny. Jsou to kasárny pro vojsko, jehož je veliké množství v celém království Polském soustředěno. Není snad městečka, kde by nějaký pluk neležel — což vše nám poskytuje obraz onoho vychvalovaného míru, kde tisíce a tisíce vojáků v pohraničních zemích čeká na první povel, aby se ihned vydali na pochod. Tato vším, co válka vyžaduje, opatřená pohotovost, jest dobrou ilustrací onoho míru, na nějž poplatníci nestačí platit a jež všichni dobře pocítujeme.

O 5. hodině odpolední dojeli jsme do nádraží Varšavského, kdež dostavše od strážníka před nádražím stojícího známku pro drožkaře, ujížděli jsme do hotelu, nám již dříve doporučeného. Zastavím se na chvíli při drožkách a drožkařích jako jedné specialitě ruských zemí.

Není snad nikde tolik drožkařů, čili, jak se uvnitř Rusi nazývají, izvozců, jako právě na Rusi. V každém sebemenším městě najde se jich houf. Za poměrně malou taxu, policií obyčejně všude určenou, doveze vás takový izvozcík už hodně daleko, avšak první povinností jest, poněvadž se žádný také ne-
drží, smlouvat i cenu již napřed ujednati, sice dovede takový izvozcík každého řádně natáhnouti, — zvláště vidí-li, že má před sebou cizince. Jest to ostatně vlastnost všem drožkařům společná.

Za 15 až 20 kopějek, asi 18 až 20 kr. zaveze vás půl hodiny cesty, ba i dále. (Kopějka platí asi $1\frac{1}{4}$ kr., rubl má 100 kopějek a má cenu u nás dle kursu 1 zl. 26 kr. až 1 zl. 30 kr. Kopějky jsou buďto měděné (1, 2, 3, — 5 kop.) aneb jsou stříbrné (5 kop. = pětačok, 10 kop. = gribenik, 15 kop. = piati altynij, 20 kop. = dvougribenik, 25 kop. = čtverák a $\frac{1}{2}$ rublu čili poltina.)

Cena za jízdu z nádraží do hotelu jest vyšší a sice za dvouspřežní povoz platí se 75 kop. až 1 rubl, za jednospřežní 55 až 65 kopějek. Vedle drožek jsou ve větších městech též omnibusy hotelové s mírnější cenou. V každé ulici stojí několik drožek a celá řada jich se pak ulicemi projíždí. Izvozčíci bíče neznají — stačíť jim konec opratě. V ježdění, vyhýbání jsou mistry, tak že jest málo kdy slyšeti, že by se nějaké neštěstí stalo. V Rusku jest zvykem, co možná nej-

více drožek používati. Láce, dále špatná na mnoze komunikace, která hlavně v zimě eitelnou a nepříjemnou se ukazuje, jest příčinou, že na Rusi kde kdo používá drožky. Tu vidíte prostého vojáka z nákupu vyjížděti; mezi nobama má putnu naplněnou zeleninou, melouny a jiným zbožím, tu zas vidíte sluhu z nějakého modního krámu. Celý balík různých látek leží vedle něho. Tu zase elegantní dámu aneb důstojníka v parádě — vůbec všichni drožkaři, jak jsme pozorovali, měli dostatek výdělků. Koně drožkařů jsou na mnoze malí, výteční běhouni. Zvláště v Moskvě oni černí hřebci s vlajíci hřívami, dlouhými ocasy vzbuzovali obdiv. Ta rychlost, ta elegance koně s větrem o závod uhánějícího, jaká to radost pro milovníka koní? Drožkaři čili izvozčíci mají svůj zvláštní kroj. Ve Varšavě nosí koženou čepici, dlouhý, tmavý kabát, s číslem na zádech připevněným, v Moskvě a v jiných ruských městech mají nízké, plstěné cylindry z dolejška na horu se rozšiřující, dlouhý, tmavomodrý kaftan, jenž různobarevným pasem se základem červenavým patřičně přepásán jest.

Panští čili privátní izvozčíci mají zvláštní mundur. Čím vzácnější dům, tím musí býti i izvozčík důstojnější a tato důstojnost jeví se v objemu izvozčíka. Čím tlustší izvozčík, tím noblejší pasažér a za tou příčinou tedy dávají si kaftany vycpávati vatou, aneb po-

máhají si kratším způsobem, totiž že se opášou pod kabátem notnou peřinou. To dělají i izvozcíci lepší — nenumеровaní. A nyní si představte takovéto nehybné těleso těch ohromných rozměrů a představte si 40° C horka, jaké jsme v Moskvě za svého pobytu měli, pak nebude snad nikdo z nás záviděti izvozcíkovi takého kostýmu. Avšak Rusovi to nevadí! I v tom velikém horku bývá dobře oblečen, ba i důstojnictvo nosilo v tomto děsném vedru přes letní bílý kabátec pláště, poněvadž podnebí na Rusi nebývá stálé. Za našeho pobytu byla snad výjimka; ba již před tím asi dva měsíce ani nekaplo v Moskvě. Bylo trudno se dívat na ty ohromné sady, které parnem spustošeny, spáleny byly. O zeleni ani slechu, všude prach a prach a jen tam, kde se ustavičně zalévalo, bylo trochu zeleno, avšak jen trochu.

Zmíniv se takto o izvozcících, lidech to na mnoze skromných, kteří při čaji a trochu vodky život svůj tráví; a z nichž mnozí, jak na př. v Moskvě jen po jistou dobu jsou izvozcíky, mužící to, kteří vykonavše doma na vesnici polní práci, do kostýmu izvozcíka se vrhnou a do Moskvy fiakrovat přijíždějí, tak že v Moskvě samé jich někdy přes 30.000 bývá — přikročíme k dalšímu líčení pouti naší. Ve Varšavě, v tomto velikém městě nebyli bychom skoro dostali místa v hotelích. Všechny byly obsazeny, plny lékařů cizích, z celého světa dojedších, kteří po většině cestu přes

Varšavu volili, nechtějice toto tak historicky památné město obejít. Po ježdění sem a tam dostali jsme konečně v hotelu Římském v ulici senatorské pokoj a zaplativše drožkaři 1 R. 20 kop. a odpykavše při tom chybu učiněnou tím, že jsme nevyjednali cenu — neb taxa platí vždy jen až pro policii — spěchali jsme do pokoje, abychom se umyli, převlékli a očistili. Majíce čas vypočtený, určený, musili jsme každé chvíli využítkovati.

Varšava, toto v historii Polské tak velikou a památnou roli hrající město, rozprostírá se na levém vyvýšeném břehu řeky Visly, zde asi 500 m. široké. Na pravém břehu řeky Visly, kamž vedou dva velkolepé železné mosty, rozprostírá se památná Praga, předměstí, v němž r. 1794 svedena byla ona památná bitva, kteráž měla v zápětí pád Varšavy, a tím i pád království Polského. Varšava má dnes přes 700.000 obyvatelů a roste, řekli bychom po americku, den ode dne. Jest sídlem guvernéra, tou dobou knížete Imeretinského, dvou arcibiskupů, katolického i pravoslavného, vůbec sídlem četných vyšších úřadů a mimo to má množství průmyslových závodů.

Život na ulicích Varšavských jest čilý, živý, který připomíná nám život vídeňský. Zvláště večer, kdy nastává zde pravý život, obživnou ulice množstvím procházejícího se lidu — což trvá až pozdě do noci. Velké množství procházejících se proudí ulicemi,

drožka za drožkou ujíždí sem a tam a zvláště v hlavních ulicích, jak ku př. na krakovském předměstí bývává pravá tlačenice. Kaváren, po způsobu našich jest ve Varšavě jakož i na Rusi vůbec, velmi málo. Ve Varšavě jsou za to více méně elegantní „cukierny“, obyčejně z několika pokojů pozůstávající, z nichž jeden slouží nekuřákům, a v němž v jednom tabulka umístěna na stěně, na níž polsky a rusky napsáno jest: „Uprasza sie o nie palenie“ aneb „Pokornějšej prosim publikum nekúrit“, připomíná navštěvovateli zákaz kuřby. Tam možno dostati čaj, kávu, různé zákusky, mlsné jazyčky dráždící vodky, liquerky atd. Ve Varšavě jakož i v jiných městech bývalého Polského království jest styk mezi Poláky a Rusy pramalý, jen na nejnutnější věci obmezený. Teprve v poslední době za vlády Mikuláše II. nastává jakési sbližování, jež z polské strany podporují někteří šlechtici s markýzem Wielopolskim v čele. Pokud také z novin slyšíme, zamýšlí ruská vláda povoliti ústupky Polákům. My ze svého stanoviska nemůžeme sobě leč přát, by oba tito slovanští národové sobě nazvzájem porozuměli, což zajisté se dá provésti, když se zanechá na obou stranách rekriminací, vzta-hujících se na minulost. Poláci mohou i pod žezlem cara šťastni býti, aniž by musili víru a řeč pozbyti. To obé se dá při dobré vůli, při pravém pochopení zájmu Slovanstva docíliti. Pokud jsme měli pří-

ležitost o této věci se rozhovořiti, tož jsme nabyli přesvědčení, že to věc možná, která se ostatně také v budoucnosti provede.

Ve Varšavě navštívili jsme různé kostely, kteréž všude zbožným lidem četně navštíveny byly. Kostelů jest vůbec ve Varšavě mnoho. Tak byli jsme v katedrálním chrámě na starém městě, v kostele sv. Jana, Panny Marie, nejstarším to kostele Varšavském atd., viděli jsme též svatbu, svatbu to elegantní — do kostela směli jen ti, kteří měli билет, vstupenku. Všimli jsme si také zvláštního zvyku. Bylť druhého dne svátek Nanebevzetí Panny Marie. Tu množství prodavaček stálo před kostely, majíce v rukou kytice sestavené z polních plodin, klasů, mrkvy, maku atd. okrášlené jeřabinami, tyto ku prodeji nabízejíce. V chrámech jsou četné pamětní desky, zazděné na postranních zdech chrámových na památku toho neb onoho zemřelého; mimo to jsou na dveřích chrámových připevněny stále úmrtní lístky, oznamující, že toho a toho dne „odbędzie sie naboženstvo žalobné atd.“

Nápisy na krámech, výkladních skříních atd. jsou napřed ruské, pak polské. Ulice jsou široké, dosti dobře dlážděné, s pěknými na mnoze trottoiry. Jako zvláštnost uvádím, že ve Varšavě jest každý majitel domu povinnen v čas horka a sucha třikráte denně trottoir i ulici před svým domem polévat, ovšem, že o dostatek vody jest postaráno vodovodem, jenž rozvádí filtrovanou vodu z

Visly. Toto postřikování ulic jsme v ostatních městech ruských velmi postrádali a pocítovali. Ve zvláštním ústavě zkoumá se denně bakteriologicky obsah filtrované vody vislavské a výsledek zkoumání se pak uveřejňuje ve veřejných listech.

Nachodivše se, vyhledali jsme českou besedu, kteráž má své středisko na krakovském předměstí v restaurantu Vyslockého. Přítati jsme byli velmi přátelsky. Čechové jsouce uvědoměni, očekávali nás v plném počtu, by se s krajany do Varšavy zavítavšími poznali a nových zpráv se dozvěděli o své domovině. Se srdečností vzpomínáme na ně a to nejen že nás nad očekávání pohostili a nám celý čas svůj po dobu pobytu našeho ve Varšavě věnovali, ale i proto, že se všemožně starají, aby náš národ byl důstojně v cizině representován. Příčin k tomu mají dost a dost, neb stávalo se, že mnozí dobrodruhové zneužili spolku a jména českého a jen hanby Čechům v cizině nadělali. Čechové Varšavští jsou v různém postavení. Máme tam velkopřemyslníky, velkoobchodníky, řemeslníky, inženýry, příručí a můžeme říci, že se jim všem dobře daří. Někteří z nich jsou již ruskými poddanými, ba mnozí také odchovanci ruských škol. Nezapomínají však na vlast svou, již vždy během několika let navštěvují. Na Rusi jsou vůbec poměry takové, že se dá ještě vydělávati a to jde snadno při trochu příčinlivosti, při trochu

rozumu a rozhledu. Ovšem, že každá politika musí stranou, neb v tomto bodu neznají Rusové žertu. Jest vůbec mylná domněnka, že by Rusové vystěhovalé nutili, by přijali jejich víru, jejich řeč. Ba není snad státu, kde by tolik náboženství, tolik sekt se trpělo jako právě na Rusi.

Praví Rusové vyznamenávají se svou náboženskou snášenlivostí. Vždyť máte ještě dnes na Rusi katolíky vedle pravoslavných, mohamedány vedle vyznavačů Budhy, pohany vedle různých sektářů a jestliže se vystupovalo proti židům, nebyl tak v tom moment náboženský jako národohospodářský — podobné jako u nás v Rakousku při antisemitismu! — Jest jisto, že Rusové velmi rádi vidí, když přistěhovalci se přispůsobují jejich víře, jejich řeč přijmou, což ku dosažení jistých vyšších hodností přispívá, ba jest někdy přímo nutným. Ale i v tom jest kus politiky, tak jako i v tom, že žádný cizinec, není-li příslušníkem státu ruského, nemůže se v Rusku zakoupiti. Máme ku př. v Kyjevě a jinde Čechy, kteří mají továrny — postavené budovy patří jim, půda však přináleží Rusům. — Jak jsem se zmínil, krajaní naší starali se o nás všemožně. Druhého dne byli nám stálými průvodčími, tu nám památnosti vysvětlujíce, tu zas nás na tu neb onu zvláštnost upozorňujíce a nám radou napomáhajíce.

Vzpomínáme často na milé známé pp. inž. Staňka, lékárníka Duchka, velkopřůmyslníky Raucha a Hájka atd. Všichni byli účastníkem české pouti dobrými, obětavými přáteli, s kterými jsme se těžce loučili.

Druhého dne po příjezdu již časně z rána ubírali jsme se do Saské zahrady, v níž bývávalo letní sídlo králů polských a kdež je dnes vedle paláce letní divadlo, reservoir vodovodu, léčební stanice atd. Zde soustřeďuje se o polednách život Varšavský, zde se schází elegance Varšavská. Široké aleje s košatými stoletými lípami oddělují koberce skvostných květin umělou rukou utvořené. Za tímto parkem nachází se specialita varšavská — bazar — budova to okrouhlá, v níž množství krámů, obsahujících různé a různé zboží, jest umístěno.

Krámy tyto jsou až na malé výjimky v rukou židovských obchodníků, kteří zde všemožné zboží prodávají. Nelze vylíčiti dojem náš při pohledu na špínu a nečistotu, kteráž v těchto židovských obchodech panuje.

Tu připomínám, že jako v Haliči tak i v ruském Polsku viděti ohromné množství židů. Je jich $\frac{1}{8}$ celého obyvatelstva a v jejich rukou nachází se skoro veškerý obchod. Špinaví, zamazaní dojíždějí ze všech stran buďto dráhou aneb vlastními povozy, v nichž vychrtlé koně jsou zapřaženy, do města, aby zde různé věci prodávali, jiné skoupili. Zabývají se vším, obchodem, řemesly a veliká

část živí se jako nádenníci. Viděli jsme také židovské nádenníky, kteří v neděli při dlážďení ulic varšavských pracovali. Jen v sobotu nepracují, zachovávajíce až do krajností pravidla náboženská. Duch času vyvolal jen malé změny u těchto polských židů. Věrní svému kraji, kaftanu, čepici, gatím ve vysokých botách zastrčeným, vykonávají a plní své náboženské povinnosti přesně. Ruští židé nesmějí „pejzy“ nositi. Kdož by soudil ze zevnějšku na bohatství, zmýlil by se. Nedrží na parádu, toliko snad žena obleče se ve svátek v krásnější a čistější oblek, při čemž se ráda honosí skvosty, prsteny a náušnicemi.

Krásek jest málo viděti. časně se provdávají a jak už u orientálek bývá, mizí také i těchto krása velmi brzy. Mezi sebou mluví zvláštní hantýrkou. Má to býti němčina, avšak bylo by k tomu potřebí dobrého germanisty, který by porozuměl této řeči Goethově. Řekl jsem, že typickým příznakem takového polského židovského obchodu jest špína a můžeme si nyní představit, jak to asi v obchodech s potravinami vypadá. Zajímal mne exotické nápisy na krámcích umístěné. Ruská vláda chtějíc předejiti různým nešvárům, jež tropeny byly židy v obchodním světě tím, že jednou se nazývali po hebrejsku, po druhé po křesťansku, rozkázala, že musejí míti nápisy i men tak, jak jich v hebrejštině užívali. Tak čtete ku př.: Moszek Chaim, Filipsohn Fischer Klajnfinger,

Icek Maier Aiger Ajduja Fejgenblatt, Fajgalaja Schönberg atd. Strávivše zde v této ne moc příjemné atmosféře skoro dvě hodiny, odebrali jsme se, nahltavše se parfumu, ba majíce zrovna svrbění na celém těle, na další pouť po Varšavě.

Navštívivše luteránský kostel, s jehož mohutné kopule překrásná vyhlídka cizincovi se skytá, jeli jsme, použivše koňské dráhy, krakovským předměstím až ku vojenské nemocnici, komplexu to četných jednopatrových a přízemních budov, kdež provázeni jsouce vojenským lékařem drem Toperkovem, měli jsme příležitost vnitřní zařízení si prohlédnouti, kteréž jako ve všech jiných novějších ruských nemocnicích všem moderním a praktickým požadavkům vyhovuje a kteréž v ničem si nezadá před ostatními západoevropskými nemocnicemi. U této nemocnice nachází se nedávno zbudovaný pravoslavný chrám, neveliký ale krásný zevně i uvnitř, chrám to litevského pluku ve Varšavě posádkou ležícího. Vkročili jsme dovnitř, kde právě se konaly služby Boží. Chrám byl přeplněn vojskem i civily. Vyšší důstojník dělal v kostele pořádek. Dva mladí důstojníci v letních bílých kabátcích oblečení stáli na pokraji chrámu, prodávajíce svíčky, obětiny'.

Zdržíme se na chvílku při takém ruském chrámě. Každému, kdo poprvé chrám ruský viděl, utkví obraz jeho v paměti. Jsou to mohutné po většině budovy, s pěti vě-

žemi, na nichž hrdě se vyjímají kulaté kopule, lesklým, někde i pozlaceným plechem pobité. Na kopulích strmí vysoké, rovněž po většině pozlacené kříže, kteréž v lesku slunečním skvostně se odrážejí. Střechy bývají z pravidla modře neb zeleně natřeny, což příjemně se zamlouvá oku.

Rusové mají pro chrámy dva názvy: „církev“ pro obyčejný kostel, „sobor“ pro kathedrály. — Vnitřek ruského chrámu bývá obrazy, nádhrou přeplněn. Zvláště to viděti na Ikonostasu, dřevěné to zdi, která vnitřek chrámu odděluje od prostory, v níž se vlastně služby Boží konají. Tato stěna representuje v mnohých chrámech jak jsme ku př. v Kremlu a v jiných Moskevských kostelích viděli, pravé bohatství, jsouc pokryta zlatem, obrazy v zlatých rámcích zasazenými, kteréž nejen svou historickou cenou, ale i dražkami velice jsou cenné.

V Ikonostasu jsou troje dvéře, z nichž prostřední od hlavního kněze používány bývají. Po obou stranách ikonostasu bývají umístěny sbory pěvců po většině na vyvýšeném místě. Sbory tyto pozůstávají z chlapců, jakož i z dospělých mužů. Zpěvy jejich jsou úchvatné. Kdo jednou slyšel tento církevní zpěv, kdo jednou zaslechl to piano a pianissimo, ten skvostný bas, ten při nejbližší příležitosti vyhledá jej opět. — Ký div, že jsme do chrámu ke službám Božím spěchali,

abychom naslouchali okouzlujícím zvukům, z nichž velmi často zaznívalo známé „Gospodine pomiluj ny.“ — Lid sám nezpívá. Jedni potichu modlí se stojíce a často se křižujícíe, druzí klečícíe s hlavou až k zemi skloněnou, tuto líbají a vysílají modlitby své k Bohu. Lid jest zbožný, ba řekněme velmi zbožný. Chrámy jsou ustavičně plny. Kněžstvo poznáte z daleka — jednak po fisiognomii, jednak po kroji. Velebné to postavy s dlouhými vlasy a vousy, které jsou oblečeny buďto v sivý, aneb v černý dlouhý plášť. Dělí se také dle toho na bílé čili světské duchovenstvo a na černé-klášterní.

Prvnější jsouce ženati, nemají přístupu k vyšším hodnostem církevním. Tyto jsou toliko přístupny černému kněžstvu-klášternímu zámožnému a také vzdělanému. Obyčejný venkovský pop postrádá na mnoze větší vzdělanosti a také hmotně nemá na různých ustláno. Sedlák ruský rád sice chodí do kostela a dává také velmi pozor, by církevní obřady správně byly plněny, avšak naproti svému duchovnímu správci nebývá štedrý. Jen o jistých svátcích bývá v domácnosti popově veseleji — když totiž pop s obrazy svatých, s obrazy zázračnými dům od domu chodí a tam pobožnosti koná. Tu odmění se jemu ruský venkovan různými dary, pozůstávajícími namnoze v plodinách a potravinách. Popové a jejich rodiny tvoří dosud zvláštní kastu. Dříve byla tato výlučnější tím, že

synové popa musili býti zase popy, dcery pak vdávaly se také za popy, jim obyčejně jako výbavu faru otcovskou přinášejíce, o což se staral představený — biskup. Dnes však už jest synům popovým přístupno veškerým studium, dnes už mohou také sobě voliti vojenskou kariéru.

V chrámech hoří v čas služeb Božích množství svíček. V Litevském kostele ve Varšavě slyšeli jsme také sbor pěvců kostelních, který dojemné zpěvy církevní pěl. Týž pozůstával zde z vojínů a dětí pluků, synů to poddůstojníků, kteří na útraty pluku bývají vychováváni a kteří hned z mládí vojenskou uniformu svého pluku nosí. Z těchto hochů rekrutuje se poddůstojnický materiál. Neb v této ohromné říši, kde jest nesmírné množství analfabetů, lidí ani čísti ani psáti neznajících, jest věru tento způsob výchovy pro správu vojenskou velmi výhodný. Dle způsobu vzdělání řídí se také doba služby vojenské. Analfabeti musejí sloužit pět let. Kdo absolvoval obecnou školu, slouží tři leta, kdo aspoň 4 gymnasiální třídy slouží dvě léta a kdo jest již akademikem, ten jest za rok se službou vojenskou hotov.

Jsa již u této kapitoly vojenské uvádím, že ve Varšavě, kteráž jest také pevností, jest ohromné množství vojska. Všude na ulicích bylo ho mnoho viděti, třebaš by tábořilo za Varšavou v letním ležení. Tu potkáte dělostřelce, tu zas kozáka, tu husara

v rozmanitých uniformách. A jsou to hoši ti molodci ruští. Jak statně si vykračují po ulicích v bílých kabátcích, vlastně košilích, jež jsou ušity na způsob našich trikových (zapínání na hoře na rameně). Tu zas vidíte táhnouti skupinu s dlouhými puškami na ramenou. Jdou volným krokem a každý z nich nese sebou v šátku potravu na stráž. Poboční zbraň nosí jen v čas služby. Bylo nám nápadno, že nižší důstojníci se na vzájem nepozdravují. Tito jsou však povinni vyšším šaržím štábním vojenský pozdrav vzdáti. Na stráži stojí ruský voják volně ležerně a ani při pochodu není viděti ten známý a za jedinou spásu vyhlašovaný „Drill“.

Pobyvše nějaký čas v tomto garnisonním kostele, spěchali jsme do známého letního sídla králů Polských „Lazienek“, paláce ležícího uvnitř rozkošného parku se širokými alejemi a rybníky. Košaté lípy, které kdysi byly svědky slávy králů polských, které také svědky byly úpadku a ponížení Polska, vroubí kraje alejí.

Přístup do paláce nebyl nám povolen, poněvadž se za příčinou příjezdu carských manželů opravoval. Musili jsme se spokojiti jen se zevnějším pohledem, jenž mnoho zvláštního neposkytoval. Před ním je dosti veliký rybník a něco stranou divadlo, vlastně arena, kde jeviště vodním kanálem od ostatní části pro diváky určené, jest odděleno.

V parku stojí pomník Soběského. Soběský znázorněn jest v antickém kroji. Nachodivše se zde byli jsme rádi, že jsme se utrmáceni chůzí a horkem dopídili izvočíka, který nás za několik kopějek zavezl do hotelu, abychom tam ukojili hlad, již notně se ozývající.

Jsme teď u kapitoly kuchyňské. Můžeme říci, že kuchyně Varšavská jest výtečná, že pokrmy jsou laciné, lacinější než v ostatních městech na Rusi. Rozumí se samo sebou, že jsouce v cizině, nesáhali jsme po jídlech známých, nýbrž volili jsme jen cizí jídla — polské a ruské zvláštnosti. V každé větší restauraci máte umístěný buffet, podobně jako při nádražních restauracích. U tohoto návštěvníci restaurace, dříve než se pustí do oběda neb večeře, pochutnají si na kalíšku vodky a zákuscích v podobě ančovičky, kaviárové žemličky, různých salátů, okurkách (na Rusi jen polovičně prokvašených) atd. Za 10 kopějek dostane se toho hodně a my všichni řekli jsme si, že by takové zařízení hodilo se i u nás. Ceny jednotlivých jídel jsou poměrně nízké. Vypsal jsem si je z jídelního lístku české Besedy.

Tak stojí Bigoš (smíšenina to různého masa) :

s klobásami	20	kopějek
porce voloviny	20	"
kielbasy s kapustou	15	"
porce kaczky (kačeny)	30	"
porce barania (skopové)	30	"

A porce nebyly malé! Couvert možno dostatí za 1 rubl. Tu dostanete již několik jídel, tak že je stěží sníte; vše dobré a chutně připravené. Tak dostali jsme „Supu rosolník“ výtečnou to polévku, v níž bylo vše možné, slepičí drobty, okurek, mrkev, karfiol atd., vše dohromady, a my, ač nezvyklí také směsi, pochutnali jsme si dobře. Přikusovali jsme k tomu výtečnou pastétu; na to přišla obli gátní ryba s mayonesou, dvě pečeně, sýr, zmrzlina aneb černá káva. To bylo naše menu za 1 rubl.

Připíjeli jsme k tomu „plzeňské“, vlastně Haberbušovo z Rigy, jehož butelka stála 25 kopějek. Bylo to v ní asi půl litru. Pivo na Rusi jest drahé a příchut má po většině sladkou. Poměry pro sládky a pivovary jsou na Rusi příznivější než u nás, ač konsum piva jest na Rusi poměrně malý. Tam se pije pivo jen v kalíšcích a naši krajané ve Varšavě v této věci přispůsobili se úplně Polákům i Rusům. Když nám přišedším do České Besedy, bylo pivo v malých vinných skleničkách doneseno, smáli jsme se srdečně nechtějíce ani věriti, že by v této místnosti scházeli se Češi — až nás tito o něco později přišedší přesvědčili. Ve Varšavě se teprve okolo 9. hodiny chodí do hospody, domů pak k půlnoci a po půlnoci. Mohou to dělati, poněvadž obchod a život započne teprv po osmé hodině ranní. Navštívili jsme

také elegantní cukierny (místo našich kaváren), kdež byly následující ceny:

Porce zmrzliny čili lodów	20	kop.
„ kávy	20	„
„ másla	5	„
Bneka	2 ¹ / ₂	„
Kieliszek wodky sładkiej (większy	15	„
„ „ „ (mniejszy	10	„
Porcia herbaty na 3 szklanki	30	„
atd., atd.		

Potraviny jsou v Rusku poměrně laciné. Zaznamenal jsem si ceny, jež mně jednou paní v Besedě sděleny byly:

libra hovězího masa stojí . . .	12—14 kop.
(libra polská jest o něco menší než naše)	
libra chleba	4 kop.
„ mouky	5—6 „
vejce	1½ „

V rodině se žije lacino. Jen svobodní naříkají na drabotu bytů. Snad se najdou u nás podnikatelé staveb, kteří by chtěli zbohatnouti.

Uvedené ceny souhlasí po většině s cenami v ostatních městech na Rusi. V Moskvě však jsou také ceny jiné. Záleží to ovšem na jakosti hostinců. V Moskvě máme dva druhy restaurací. Jedny jsou po způsobu západoevropském zřízeny a personálem oblečeným v náš kroj opatřeny. Takový elegantní

restaurant, který po způsobu západoevropském jest zřízen, máme ku př. Slovanský bazar v Moskvě v Nikolskaji s nádherným sálem kruhové podoby, kde je ve středu bassin se stále tekoucí vodou. Ve vodě nechají se množství různých druhů všelikých ryb a raků. Pak máme čistě ruské hostince „traktýry“ zvané, různých usancí, elegantní a méně elegantní. Jako vzor prvního uvádím „bolšoj moskevský traktýr“ (veliký moskevský traktýr) na voskreseňském náměstí zrovna naproti radnice čili dumy. Sestává z celé řady komnat v prvním poschodí umístěných, přepychem vyzdobených s drahocenným orchestrem. Houfy sklepníků úplně po bíle oblečených v bílých kalhotách a bílých kabátcích černým řemenem přepásaných úslužně pobíhají okolo hostů.

Méně elegantní traktýry najdete v každé ulici. Navštívili jsme je. Lid ze středních vrstev ponejvíce se skládající sedí okolo stolu, na němž je nezbytný samovar. Pokud jsme pozorovali, pije se čaje veliké množství. Ze šálků, z misek srká se tento bez rumu a mnohdy i bez sacharu čili cukru, aneb drží se kousek tohoto mezi zuby. Jídla jsou po většině tučná — což mnohému účastníkovi sjezdu nebylo po chuti. Ceny, vezmeme-li tu eleganci místností za základ, nebyly tak přehnané, ač jinak oproti našim poměrům drahotným přece byly vyšší. Ruble jen rukama lítaly. Sklepníci musejí si na Rusi hezky

groš vydělali. Viděli jsme z počátku, že, když jsme dali sklepníkovi 10—15 kopéjek, týž se ani velice nepoděkoval. Tam bývá zvykem dávat 20—25 kopéjek, čímž se ovšem jídla velmi zdražují. Jak by naši sklepníci pobíhali, kdyby od každého hostě 25 až 30 kr. zpropitného dostali.

Obsluha jest na Rusi většinou mužská. Ještě před nějakým časem byly prý ve Varšavě ženštiny jako sklepnice v restaurantech a hotelích. Avšak když žádali restauratéři a hoteliéři o rozšíření prodeje lihovin, slíbila vláda vyhověti s podotknutím, že se to bude vztahovati jen na hotely a restaurace I. třídy. Ustoupilo se tudíž po většině od ženské obsluhy, poněvadž každý chtěl býti vřaděn do I. třídy. Tolik zvěděl jsem od krajanů ve Varšavě.

Jsouce pobytem Varšavským uneseni a vzavše s sebou nejpříjemnější vzpomínky na chvíle tam ztrávené, na milé krajany ve Varšavě bydlící, odjížděli jsme do matičky Moskvy. Správa železniční vypravila vzhledem ku velikému množství přibylých lékařů zvláštní vlaky sestávající z vagonů I. třídy, dlouhých a vším pohodlím opatřených to vozů. Nádraží Terespolské v Předměstí Praze se nalézající bylo přeplněno cizinci. Stále a stále přijížděli drožky a omnibusy s novými účastníky sjezdu. Byla to pravá babylonská směs. Tu vážným krokem vykračoval sáhodlouhý Angličan s nezbytnou červenou knihou

Bádeckrem v ruce, jehož křiklavá toilleta ihned domov prozrazovala, tu zas bylo viděti malé šilhavé Japonce, tu snědého, opáleného, všude do popředí se deroucího Itala, tu živého Francouze aneb nafoukaného Prusáka. Jaká to podívaná! Každý hleděl si nějaké místo na nastávající dlouhou cestu zajistiti.

My Přerované měli jsme skutečně štěstí. Podařilo se nám zachytiti kupé pro sebe, v němž uloživše svá zavazadla a významně na kondukteura mrknuvše, zůstali jsme po celou dobu cesty sami tři. Toliko na noc vzali jsme k sobě malého Japonce dra Fujimaniho, který do Moskvy se s námi ubíral z Berlína, kdež za dalším vzděláním meškal. Chudák přepočítal se a vlezl do vozu přeplněného! Přes den to šlo, avšak večer, kdy dělána byla lůžka, nebylo pro něho nikde místa. My jsme měli jedno zbývající a vidouce jej pobíhati a hledati nějaký ten koutek, vzali jsme jej k sobě. Dají se totiž v každém kupé zříditi čtyři pohodlná lůžka, z nichž dvě jsou, abychom tak řekli, v I. patře. Zadní stěna pohovky dá se pomocí zvláštního aparátu zvednouti do výše, kdež se pak pomocí řemenů upevní na věšácích k tomu cíli na stěně poboční zřízených. Zvláštním mechanismem na stolku u okna postaveného zřídí se schodky, tak že možno pohodlně vylézt na lůžko v I. patře se nacházejícím. V každém voze jest upravena „ubornaja“ čili

toiletta, kterou v čistotě udržoval železniční zřízenec pro každý vagon zvláště určený. Na této trati už byly koleje širší. Rychlost kurýrních vlaků jest menší než u nás. Ku vytápění parních strojů používá se vedle uhlí též dříví, jehož veliké sklady na celé trati jsme viděli

Zvláštní pohled skýtá se cestujícímu večer a v noci, kdy ohromné spousty ohnivých jisker letí z komína. Tyto bývají v době parna příčinami oněch velikých požárů lesních, o nichž tak častočí táváme. Kondukteři jsou velmi úslužní lidé, jakož i oni zřízení železniční, kteří ve vagonech nám k obsluze byli určení. Všichni nosí vysoké boty a šat černý, vrchní průvodčí má na rameně stříbrné šňůry. By si šat nezničili dlouhými cestami, mají obyčejně sebou dva kabáty, kteréž jim skoro až kolenům sahají. Okolo pásu jest nezbytný černý řemen. Ježto bylo léto, byli naši průvodčí oblečeni v kabátec ze světlého režného plátna. Strážné na mnoze malé domky jsou dosti vzdáleně od sebe postaveny. Mnohý jest mnoho verst od obydlí, vesnic a měst vzdálen. Službu zde zastává muž i žena. Trať jest ve velmi dobrém stavu udržována žlutým jemným pískem vysypána, což však není nikterak na výhodu cestujícím. Silný proud vzduchový ujíždějícím vlakem vzbuzovaný způsobuje, že tento jemný žlutý písek v kotoučích se zvedá a okny, skulinami do vozu vniká. Nestačili jsme se opra-

šovati a mimo toho musili jsme časem okna zavíratí, což za vedra právě panujícího níkterak příjemným nebylo. Ráno, když jsme s loží vstávali, měl každý z nás na prst na sobě toho jemného písku. Že šat tím velmi trpěl, netřeba dokládati a to zvláště u těch, kteří s sebou tmavý šat na cestu vzali.

Davše Varšavě srdečné s Bohem, ujížděli jsme po osmé hodině ranní ku vytknutému cíli svému, do matičky Moskvy.

Dnes, kdy vzpomínám na tuto skoro 34 hodin trvající jízdu zdá se mně, že to není skoro možné, že jsme my Středoevropané tuto cestu tak lehce snesli. Pro Rusa, jenž jest zvyklý na takové vzdálenosti, není to ovšem nic zvláštního. On se také dle toho vypraví. Peřina, samovar a t. d. jsou jeho nezbytnými průvodci. Hned za Varšavou přijeli jsme do velikého lesa, tehdy smutnou podívanou skýtajícího. Nikde zeleně, vše suché, mdlé následkem děsného vedra. V něm spatřili jsme celé řady dřevěných domků, z nichž některé byly v elegantnějším slohu postaveny. Před mnohými malé zahrádky s maličko květinami. Toť letní vojenský tábor! V Rusku musí totiž i vojsko na letní byty a kdyby to bylo jen cvičiště před kasárnami. Jakmile se ukáže 1. květen, veškeré mužstvo i důstojnictvo přebývá až do konce září v bílých stanech, kteréž ovšem v dobách hezkého počasí příjemný pobyt poskytují. Hůře jest, když je deštivo

aneb přílišné sucho, kde spousty prachu vše znečišťují.

Setnina vedle setniny, vždy prostorou větší neb menší od sebe oddělená, ubytována jest pod řadou stanů, jež malým valem jsou obklopeny. Taková polní ležení viděli jsme v Moskvě za Chodyňským polem, v Kijevě u Zolavky, v Oděse u střední fontánky. Kde také ležení je stálé jako ku př. u Varšavy, tam ovšem budují se příbytky také ze dřeva, zvláště ony, jež důstojníkům za pobyt jsou určeny. Před těmito bývá i malá zahrádka, skromná sice, avšak přes to vše milý dojem činící.

Co bych o další krajině měl říci, jest to, že oko pohledem na ni, na tu stejnou jednotvárnost umdlí. Rovina a rovina po většině písčitá, dále zas rovina s rozsáhlými loukami, na nichž je množství čápů. Sem a tam vyskytne se několik chaloupek s doškovou střechou, opuštěných, vzdálených od větších vesnic a měst. Tu zas veliké lesy borové, ve kterých podél trati celé sklady dřeva jsou nahromaděny. Jeli jsme Sedlecem, Brestem, Litevským atd., všude jsouce vítání komitétou místními, pozůstávajícími z civilních i vojenských lékařů. Na stanicích vykonává se policie četnictvem, které také vždy při příjezdu a odjezdu vlaku možno spatřiti. V každé stanici, kde vlak stanul, byl přímo výtečný buffet, jehož obsah nám cestu jaksi ulehčoval a zpříjemňoval.

Byla nám věru dlouhá chvíle. Tu sáhli jsme po průvodčí knize, tu po nějakých novinách, zdokonalující se ve čtení ruském, tu zas nějaký kus pečeně zaháněl nám nudu, nudu to citelnější následkem panujícího vedra. Na stanicích jest o pitnou vodu postaráno tím, že hned u vchodu nachází se zeleně natřená bečička vždy čerstvou vodou naplněná. V Brestu, kamž jsme o 2. hod. odpolední dojeli, spatřili jsme vojáky, kteří stavěli domky. Na této stanici byl oběd a zástavka z prvu určená na 10 minut, byla laskavostí přednosty stanice o něco prodloužena. Zastavivše se na stanicích Sašince a Baranicich, kamž jsme už v samý večer skoro dojeli, ulehli jsme na lože, požádavše průvodčího vlaku, by nás před Smolenskem zbudil. Spali jsme celkem dobře. Lože jsou široká a tak upevněná, že se nárazy celkem málo pocítují. Bylo $1\frac{1}{2}$ 5. h. ráno, když jsme se probudili, stanuvše na stanici Krasnoje. Upravivše jakž takž svou toaletu, očistivše se od prachu, jehož pravé spousty byly ve vagoně, octli jsme se o 6. hod. ranní ve Smolensku.

Tam naskytoval se nám už jiný obraz. Místo nepřehledné roviny vidíme pahorkatinu, sem a tam lesy porostlou. Tato byla přirozeným defilem ve válce francouzsko-ruské na začátku tohoto století. V těchto místech odehrána byla ona známá tragedie, onen hrozný krvavý zápas, kde tisíce a ti-

síce lidu bylo obětováno, aby vyhověno bylo choutce jednoho muže. Myšlenky naše zabíhaly v doby dramatu tohoto, kde se jednalo o to, zda-li Francie má vládnouti celou Evropou, či ne. — A v těchto končinách cítil už až dosud skoro nepřemožený Napoleon I., že našel v Rusku vytrvalejšího, odhodlanějšího nepřítele, než jak myslił, že zde se rozhodne o slávě jeho a i o osudech Francie.

Smolensko samo jest rozkošně položeno na návrší, pod nímž klidně teče modravý Dněpr. Město jest obehnáno vysokými hradbami ze středověku patrně pocházejícími a má množství kostelů s pozlacenými kupulemi, se zeleně natřenými střechami. Spatřili jsme vysoké chrámy s dvěma řadami oken, tak jako nějaký dvoupatrový dům vy-
padající. Kraj už lepší a úrodnější. Byla právě doba žní — množství lidu ubíralo se do pole. Pahrbkovitá krajina táhne se již dále odtud.

Po krátké zastávce asi 10 minut trvající, odjížděli jsme dále k Moskvě. Stanuli jsme ve stanicích Jarcevě a Vjasmé (v okolí této pěstuje se mnoho lnu). Za touto stanicí zase je krajina nezoraná, která se střídá s lesy namnoze vypálenými.

V poledne stanuli jsme ve stanici Možisk zvané, kde už začínala krajina úrodnější a sice více obdělávaná, než jak jsme dosud viděli. V poslední stanici před Moskvou

„Kubinka“ zvanou asi 60 verst od Moskvy vzdálené, kamž jsme o 2. hod. odp. dojeli, dostali jsme do vozu francouzským jazykem sepsaný návod, pro pobyt v Moskvě, jenž vydán byl centrálním komitétem Moskevským.

Naše zmalátnělost po tak dlouhé cestě a za tak tropického vedra podniknuté, mizela při pomýšlení, že za krátkou dobu uvidíme cíl své cesty, posvátnou matičku Moskvu. Zavazadla do pořádku uvedše a sobě přichystavše, stáli jsme u oken vozu, dívající se v dálku, zdali nespátříme blýskající se věže Moskevské. V celém voze nastal neobyčejný ruch. Všichni tlačili se k oknům a každý chtěl býti prvním oznamovatelem, že vidí onu spoustu věží a kopulí, o nichž jsme byli tolik četli, o nichž se nám tolik bylo zdálo. Krajina lidnatější, vzdělanější s množstvím dačí, dřevěných to na mnoze domků, v nichž jsou obyvatelé města na letním pobytě. Kolik ruček nám přívětivě kynulo, kolik bílých šátků ze zahrad, dvorků a okének mávalo! Kdož by to chtěl čítati!

Konečně po 34 hodinné jízdě, urazivše 1224 verst, čili přes 176 mil, spatřili jsme zlatem pokrytý chrám Krista Spasitele a v levo od něho už rozeznáváme vysokou věž Ivana Velikého; vždyť každý skoro z nás už předem zaopatřil si obraz Moskvy. „Toť Kreml“ voláme, a průvodčí náš, hodný a úslužný to hoch z Charkovské gubernie, přikyvuje a usmívaje se mluví: „da da go-

spodine“ a pokřižovav se, modlí se při pohledu na město svaté. A ještě ukázal nám něco! „Tam gospodine mogily“ — hroby obětí Chodyňského pole, oběti to korunovace; tam na stráni hřbitova, na pahrbku se rozkládajícího, četnými stromy posázeného, viděti čerstvé, bych tak řekl, rovy oněch ubožáků, z nichž někteří sta mil putovali, měsíce na cestě trávili. aby mohli se státí účastnými korunovace baťušky gosudara, aby mohli se radovati při kvasu, při pirožkách rozdáváných, aby mohli jako památku svým milým donésti aspoň korunovační pohár. A každému zajisté tkví v paměti ona hrozná katastrofa. tisíce lidí předčasně do hrobu přivodivší. A umírali po většině oddaní svému osudu, vždyť gosudara viděli.

Dojemné epizody líčil nám krajan náš p. Hrabě, v Moskvě již ode let přebývající. Když již byly všechny mezery mezi boudami, vlastně uličky vedoucí k těmto boudám, lidem přeplněny, když lid v zadu stojící netrpělivostí zachvácen, dral se do předu, tu lidé vidouce, že nelze již uniknouti. že příkop již začíná se plniti umačkanými vyzdvihovaly děti a přes hlavu je sobě podávali; „my staří už jsme světa dost užili, zachraňme aspoň ty mladé“. A tím se stalo, že tak málo dětských životů přišlo na zmar.

Projeli jsme tímto místem hrůzy. nevědouce, že ještě jednou octneme se v těchto končinách. V brzku vjeli jsme do nádrazí

Smolenského. Sebravše zavazadla, davše průvodčímu zpropitné a s ním se rozloučivše srdečným „Prosčajtě“ (s Bohem), octli jsme se v kruhu nás již očekávajících delegátů kongressových.

*

Příjezd do Moskvy.

Jest věru těžko vylíčiti dojmy, když stanuli jsme na půdě našim ruským pobratimům tak svaté, tak památné. Na nádraží Smolenském byli jsme již očekáváni zástupci komitétu, ponejvíce ze studujících se skládajícího, kteří po vzájemném představení se a přivítání nabízeli nám ochotně svých služeb. Na nádraží samém bylo zřízeno ubytovací a informační bureau, jehož členové ponejvíce znali jiné jazyky světové, francouzský, německý a anglický.

Intelligentní Rusové ovládají totiž po většině kromě své mateřštiny ještě jiné jazyky, což zajisté všem účastníkům sjezdu velice prospělo.

Kdo na Rus z Čechů zavítá, ten musí aspoň ruské písmo znáti, ostatek už se domluví, třeba jen, by pomalu mluvil a nehleděl do řeči ruská slova pléstí. Pak sobě porozumí. Hůře bylo ovšem s těmi, kteří kromě své mateřštiny žádnou jinou slovanskou řeč neznali — ti byli zaprodáni, bych se tak vyjádřil, aneb musili si za drabý

peníz tlumočníka zjednatí. My mluvili jsme všude výhradně česky. Tázali jsme se tudíž akademika, jenž nám se nabídl k dispozici, kde že české komité se nachází. Udiveně odvětil, že on žádného českého komitétu nezná a neznali jej ani v nádražním bureau, kamž nás dotyčný akademik zavedl. Nedivili jsme se tomu, poněvadž jsme, jak již uvedeno, poprvé samostatně vystoupili a v Rusku samém není ještě tolika známostí o Čechách, jak se u nás všeobecně za to má. Znajít sice, jak již dříve uvedeno, užší kroužky Čechy, znajít také matičku Prahu a nejvíce znají ji ti, kteří české lázně navštěvují, avšak širší vrstvy neznají nás aneb mají o nás jen povrchní známosti.

Byloť řečeno při českém večírku 18. října v moskevském traktýru pořádaném, že vinou toho jest špatné zpravodajstvo. Věříme rádi, že ruské noviny, čerpající namnoze zprávy z německých, nám ne příliš nakloněných listů, nemohou pravých zpráv donášeti. Měliť jsme nedávno obžalování se v tom smyslu „Národních Listů“. V tom třeba nápravu zjednatí. V Moskvě pak samé jest Čechů hrstka, avšak tito nemají žádného střediska, takže zůstávají v tomto moři obyvatelstva nepovšimnutí.

Jinak na jižní Rusi. Tam už nás více znají, jednak, že zde máme české kolonie, jednak že na jihu ode dávna působí Čechové ve větším počtu jako professoři, inženýři a obchodníci. Než doufejme, že i mezi Velko-

rusy budou nás příště již více znáti, nasvědčovalyť aspoň tomu zprávy v čelných moskevských listech, které činnost a práci českého poselstva obšírněji zaznamenávaly a tuto oceňovaly — byliť naším vystupováním přímo pak k tomu nuceni. České bureau našli jsme my a nacházeli je později pak i ostatní Rusové.

Odevzdavše zavazadla nosičíkovi, následovali jsme akademika, jenž zavolav izvočíka před stanicí meškajícího, kázal jemu, by nás zavezl do bytu již dříve objednaného, zároveň sděliv jemu, že za jízdu zaplatíme tolik a tolik kopějek.

O byt jsme se byli již dříve, jak již uvedeno, písemně postarali, žádající jej ve středu města a ne příliš drahý. Byl nám poukázán v tak zvaném privátním meblovaném domě, Hotel Danya (Roh Tverskaje a pereuloku Dolgorukovského).

V těchto hotelích není ovšem žádného hostince. Byvše uvítáni dvorníkem čili portierem, který naši návštěvu již očekával, uvedeni jsme byli v 3. poschodí do bytu pro tři osoby určeného, při jehož pohledu jsme byli velmi sklíčení, očekávající věru jiného, než se nám dávalo. Byl to byt, jenž náš moskevský entusiasmus notně sprážil — na konci tmavé chodby různými starými krámy přeplněné byla komnata, v níž oddělovala dřevěná špinavá španělská zeď spárnu od „salónu“, pokud se týž salónem zváti mohl.

Okna v primitivním stavu leckde papírky polepená, dodávala světnici tvářnost žaláře.

Po rozmluvě s majitelkou, již jsme své mínění o bytech řekli, dostalo se nám lepší komnaty, jejíž nábytek nám živě připomínal obraz měšťanské světnice ze začátku tohoto století, jaký asi jsme viděli na národopisné výstavě v Praze.

Než to už bylo vedlejší a nic nám taky nevadilo — přicházeli jsme domů jen se vyspat — jen když postele prázdný byly oněch tvorů, jež hříšně z našeho těla tyjí. První práce naše byla se umýt a se převléci. A tu nás zajímalo zvláštní umývadlo z dřeva zhotovené v podobě noční skříně. Na zvláštní páku dole umístěnou se musilo přitlačití nohou, aby voda z kohoutku z nádoby nad umývadlem umístěné tekla. Nemajíce ovšem cviku, bychom tuto snad patentovanou regulaci dobře ovládali, měli jsme to potěšení, že jsme se celí vodou zastříkali. Epizodka to, která naši dřívější duševní depresi odstranila — po studeném polití zase studená sprcha.

Očištění, umyti ubírali jsme se ihned na pouť po Moskvě, majíce v ruce nezbytného Bědeckra. První cíl pouti naší byl Kreml, tento staroslavný hrad moskevský, vlastně město v městě. Dříve než promluvíme o této největší znamenitosti Moskvy, zmíním se o Moskvě vůbec. Administrativně jest rozdělena v 7 částí. Nejstarší památky o Moskvě, která

byla až do Petra Vel. císařskou residencí, sahají do 12. století.

Ulice Moskvy jsou celkem široké. Dláždění jakož i trottoiry potřebují ještě mnohých zdokonalení.

Nejširší ulice jsou boulevardy, jež ve třech obloucích Moskvu obklopují.

Moskva, město ležící na sedmi pahorcích v krajině pahorkovité, krajině úrodné, má dnes přes milion obyvatelů a má celkem 72 verst v objemu. Město leží na obou stranách řek Moskvy a Jansy. Moskva (vyslov Maskva), díváme-li se ať už s věže Ivana Velikého či s Vrabčích hor, poskytuje pohled velikolepý, uchvacující, který každému účastníkovi dlouho v paměti utkví. Jest to něco cizého, nezvyklého a přece tak krásného.

To množství kostelů a klášterů, ty zlatem třpytící se bány a věže, to nepřehledné množství domů a domků, ty různobarevné střechy, jež oku našemu nepřehlednými se jeví — toť obraz, který diváka upoutá, v nadšení přivádí a od kteréhož se těžko loučí. Máť Moskva jen 440 kostelů, z nichž každý o pěti, ne-li více kopulích, dále 24 klášterů, různých kapliček atd. Hřbitovů má 23.

První boulevard, tak zvaný Alexandrovský sad, jest přímo pode zděmi Kremlo položen, jsa obklopen výstavnějšími domy. Tam hrává obyčejně vojenská hudba, kteráž, ač co do počtu silnější, ani dost málo našim

vojenským hudbám se nevyrovná. Kapelníkem těchto voj. hudeb jest skoro všude Čech, obyčejně to vysloužilý rakouský poddůstojník, který za hranicemi štěstí svého vyhledává. A pokud jsem měl příležitost se seznámiti s několika, nechybí jim nic jiného — leda ta krásná česká vlast. Všichni se radovali, že se sešli s krajany a v brzku na počest naši ozvala se „směs z národních písní našich“, aneb „Proč bychom se netěšili“, a věru těšili jsme se my, slyšíce známé zvuky a těšili se oni. Teprv v cizině pozná se, co láska k rodné zemi, k vlasti znamená.

Druhý boulevard alejemi ověnčený, čestnými lavicemi opatřený, vede okolo Bjeleho gorodu čili Bílého města, nejelegantnější to části Moskvy, která tvořena jest ulicemi od Kremlu paprskovitě se rozbíhajícími. Třetí pak boulevard „Sadovaja“ rozkládá se na periferii města, má 15 kilom. délky. Tam už jsou po většině domky se zahrádkami — „dače“ používané za letní byty, mnohé úplně ze dřeva zhotovené. Život na ulicích Moskvy jest velmi čilý, pestrý. Začíná po 8. hodině ranní a končí po 12. hodině v noci.

Jako komunikačních prostředků používá se po většině izvoštíků, dále koňky (obyčejné tramwaye) a parní tramwaye. Na různých náměstích konají se velkolepé trhy.

Prohlédli jsme si masný a ovocný trh před dumou čili radnicí, kde vzácné krymské ovoce celou naši pozornost zaujalo. Mimo to

byly tam spousty různých ryb, skvostných to exemplářů v ruských řekách, hlavně ve Volze, ukořistěných. Patříť tyto k hlavním součástkám ruské kuchyně. Zajímavý jest trh u věže Suchareva, který jen jednou za týden a to v neděli od 8. hod. ranní do 3. hod. odpoł. se odbývá.

Tam lze dostati v pravém slova smyslu vše — zboží, jež stojí 5 kopějek, a zboží, jež má nejmenší cenu 1000 rublů. Šaty, prádlo, kožichy, koberce boty a hlavně překrásné starožitnosti různých a různých druhů, prsteny, hodiny, obrazy, zbraně atd.

Platí ovšem i zde ta zásada, jako vůbec na Rusi, určí-li kupec cenu, že se má jen polovice nabídnouti. A koupí se. Jestliže kupec první obchod udělá, pokřičuje se a pomodlí, by jej štěstí neopouštělo. Byli bychom nakoupili různých věcí, avšak myšlénka, že tyto pak musíme několik set mil s sebou vléci, zdržela nás od nakupování a nadávavše se na pestrý obraz očím našim se skytající, odcházeli jsme věru s povzdechem.

Nemohu opomenouti zmíniti se o ruských koupelích, které každý Rus náruživě miluje a jež sobě doma na venkově primitivním způsobem zřizuje. Jest přirozeno, že ruští kolegové se postarali, abychom tuto ruskou zvláštnost poznali.

Každý účastník sjezdu obdržel volné lístky do hlavních koupelí Moskevských Sandunovských a Centrálních bání (báň koupel),

obrovských to paláců nádherně a moderně zařízených. Koupele bývají od 8. hod. do 12. hod. v noci otevřeny, někde již od 6. h. ráno. Ceny těchto koupelí kolísají mezi 50 kopejkami a 10 rubly. Za nižší cenu používá se společných koupelí, jež vždy velmi četně navštěvovány bývají. Za 1 rubl 40 kop. možno se samému jednotlivě vykoupati. Jsou tu tři pokoje, v prvním jsou umístěny divany a různé pohovky, v druhém vana a sprchy a v třetím jest suchá pára. Tam jsou dřevěné amfiteatrálně umístěné lavice, ve zdi pak jsou zazděna obrovská kachlová kamna, v troubě samé jest dřevěné uhlí.

Jest to pravý požitek, jehož jsme si v každém městě na Rusi dopřáli, zvláště když nás lázenský sluha „bansčik“ drsným kartáčem notně odřel a pak na nás několik putýnek studené vody vylil. Koupele byly zajisté ovšem účastníky sjezdu silně navštěvovány, a kdo jich použil, ten ještě dlouho vzpomínati bude na tyto tělo i ducha obživující procedury.

Přikročíme teď ku krátkému popisu ruské kuchyně v Moskvě, pokud jsme vůbec v mysteria její vniknouti mohli. Ruská kuchyně jest něco zvláštního, jest dobrá, ba někteří tvrdí, že přímo výtečná. Já pro svou osobu tvrditi nechci a nemohu, poněvadž to myslím záleží jen na návyku. Jest celkem tučná. Ryby různě připravené nescházejí skorem nikde, a myslil jsem si často na ony milovníky ryb,

kteří již na obyčejné podustvě z naší Bečvy si pochutnají. Jaké tu množství skvostných rybích exemplářů různým způsobem s mayonesou připravených neb jinak nakládaných, na stůl přichází. Já pro svou osobu milerád bych jim byl svou porci daroval. Co jsme krušně nesli, bylo to, že jsme postrádali našeho domácího chleba. Používat se po většině bílého pečiva. Je sice jakýsi druh černého chleba, avšak má příchut' sladkou. Ráno nejlépe popíjeti čaj na bytě, jenž jest na bytě, jenž jest na Rusi výtečné jakosti a ježž Rusové náruživě milují, popíjejíce jej několi-kráté denně též za příčinou chlazení při vedře.

V Moskvě jest několik velkoobchodníků — milicnářů — s čajem, první firmou v tomto oboru jest Perlov, firma to stará, která má všude ve větších městech skladiště. Čaje jscu poměrně laciny a byli bychom větší zá-sobu s sebou dovezli, kdyby nás nebyl š cel-ních předpisů zastrašil. V Moskvě můžete jísti lacino, můžete však i hezkých pár rublů za obyčejná jídla nechat. V Kijevě i v Oděse jsou ceny mnohem nižší než v Moskvě.

Vedle restaurantů dříve vylíčených, máte v Moskvě v různých ulicích „Pivnaja“ (pivnice), rovněž chudšími třídami navště-vované, kdež se čepuje moskevské pivo. Pivo v Moskvě a vůbec na Rusi nelze ovšem k našemu přerovskému přirovnati. Jest předně slabší, a za druhé dražší. Mimo to pije se po většině teplé, čemu jsme si ani

při dobré vůli nemohli uvynouti. Malá sklenice stojí 15 až 25 kopějek. Žádali jsme všude „cholodnoje pivo“, jež se připravilo tím, že nám vhodili kousek ledu do sklenice. V Moskvě se nejvíce pivo pije ze dvou pivovarů moskevských, Chamovnického a Ščabovského, kteréž vaří čestí sládci; tyto nacházíme skoro ve všech pivovarech na Rusi. Sládci moskevští vaří pro sebe zvláštní pivo — české — které prý docela jinak chutná, než ruské. Tak aspoň vykládali kolégové, kteří tyto naše krajany navštívili. Vina jsou po většině krymská a bessarabská. Dobrá, ale také drahá. Kvas z borůvek a z jiných materiálů (chleba, jahod) připravovaný, jest celkem laciný „napitok“ (nápoj), který se popíjí obyčejným lidem ve velkém množství. Syphon čili jak Rusové říkají Selterskaja“ stojí 10 až 15 kop. Obědvá se všeobecně mezi 2. a 7. hod. večerní. Při větších restauracích jsou šatny, kdež návštěvník svrchní oděv, klobouk a hůl musí odložit — ovšem zaplatí za to zase bakšiš. Ceny v moskevském velikém traktýru, elegantní to restauraci, jsou následující: boršč 65 kop., Rostbeef 75 kop., Pilaf 65 kop. atd. Obsluha jest všude vzorná, rovněž čistota. Tolik asi o restauracích.

Zmiňuji se ještě, že v Moskvě jest několik divadel, v nichž se v létě po většině nebraje. Nejznamenitější jest bolšoj teatr, carské to divadlo asi pro 4000 diváků, pro

nás tím památné, že byl v něm zahájen kongress. Nádraží, „voksal“ po rusku zvaných, má Moskva pět: Nikolajevské čili Petrohradské, Jaroslavské, Rjezanské. Kursk-Nižnij-Novgorodské a Smolenské, budovy to rozměrů velikých

Kanalisace Moskvy, pokud jsem seznal, není ještě úplně provedena, a tudíž jsou mnohé ulice, kde špinavé vody na povrchu v rigolech tekou.

Moskva má svůj vodovod, který však nynějšímu počtu obyvatelstva s těží stačí. V jednotlivých částech města jsou postaveny zvláštní požární věže, kde jsou stále dva hasiči na hlídce. — Jest to velmi potřebno, uvážíme-li, že jest ještě zde na obvodu mnoho dřevěných domků. Stráž policejní jest jako vůbec v Rusku výtečně organisována. Jsou to po většině vybraní statní lidé, kteří nám s ochotou přicházeli vstříc.

Nápadným se jeví veliké množství žebravých jeptišek, jež časně z rána zaplavují ulice. Život jejich není velmi přísný. Denně musejí vyžebrati 2 ruble a co více vydělají, patří jim. Po třech nedělích mají týden volno, kde se docela volně mohou pohybovati. Jsou oblečeny v jednoduchý černý šat, hlavu majíce pokrytou jednoduchým černým šátkem.

Vojska jsme viděli v Moskvě celkem málo, byloť po většině v poloím ležení za Chodyňským polem. — Žebráků jest v Mo-

skvě a na Rusi veliký počet, což se už tím vysvětluje, že každý Rus almužnu rád uděluje. Mezi nimi jsou mnozí, kteří s holou hlavou bez čepice od vesnice k vesnici, od města k městu putují, sbírajíce milodary pro stavbu chrámů — lidé to, jak mně řečeno bylo, poutiví.

Lid sám jest dobrosrdečný, uctivý, zbožný. Intelligentní třída nosí se jako my, přece ale něco ukazuje, že to Rus, ať už jest to střih vlasů, či vousů, či zvláštní typ tváře. Jiní a nižší třída v městech mají vysoké boty, přes kalhoty má obyčejně červenou košili, řemenem přepásanou, na hlavě pleskatou černou čapku. Venkovský lid má primitivní obuv z provázků neb rákosí zhotovenou, kabát dlouhý z huně, na zádech pak ranec. Tím jsem asi povrchně popsal život v Moskvě, pokud jsem jej poznal a sobě zapamatoval. Vrátime se zpět k onomu okamžiku, kdy vyšli jsme z hotelu, majíce v rukou plán Moskvy. Prvním cílem naší vycházky byl ovšem Kreml, kamž zajisté každý cizinec nejprve své kroky zaměří. Orientace byla brzy provedena a také snadna — bydleli jsme v bezprostřední blízkosti Kremlu, sotva 6 minut od tohoto vzdálení. Jdouce tedy Tverskajou ul. dolu ku Iberské bráně, vchodu to ku Kremlu, spatřili jsme v brzku vysoké červené hradby Kreml obklopující. Na ulici upoutal naše zraky zvláštní obraz, jakého jsme dosud neviděli. Nenít v Moskvě ulice,

ve které by nebyl nějaký kostel, klášter, kaple, aneb ve které by nevisel aspoň obraz nějakého svatého, ponejvíce Panny Marie, před kterýmiž, jak to všude v Rusku viděti, hoří lampička s věčným světlem. A tu viděti, kterak Rus ať vznešený či prostý vzdává jim úctu. Každý bez rozdílu smekne čepici, pokloní a třikráte se pokřičuje — mnozí se zastaví, aby krátkou pobožnost vykonali, mnozí tlačí se k obrazu, aby jej políbili.

Tento nezvyklý obraz zdržel kroky naše, vždyť byli jsme zvědaví, zdali jen ten prostý lid tak zbožný jest, či zda-li i vyšší vrstvy rovněž takou pobožností vynikají. Zvláště nápadným se to jevilo u kaple postavené na počest zavražděného cara gosudara Alexandra II. a pak u kaple Iberské, která před bránou Iberskou jest zbudována a která jako jedna z nejpamátnejších svatyní Moskvy a Ruska vůbec ve veliké vážnosti a úctě lidu ruského je chována. Mezi dvěma oblouky Iberských čili Voskreseňských vorot nachází se malá Iberskaja časovňa, čili časovňa Iberskej boží matery, kaplička to, v níž jest zá- zračný obraz Panny Marie Iberské, který jest kopií obrazu divotvorné Bohorodice, chované na hoře Athosu. Kopie tato darována byla od tamnějších mnichů carovi Alexeji Michailoviči, jenž ji umístil v této kapli r. 1669 vystavěné. Obraz sám už představuje bohatství a ozdoben jest brillantovou korunou a množstvím drahokamů. Zde carové před ko-

runovací první pobožnost vykonají, než vejdou do Kremlu, zde carové před válkou se modlí, aby Bůh vítězství ruským zbraním udělil. V této kapli jest stále množství věřících, kteří pomodlivše se a obraz pocelovavše odcházejí, aby místo udělali druhým, trpělivě čekajícím.

Obraz jest ve veliké vážnosti u obyvatelstva. Nemocní a bohatí dávají si jej do domů přinášeti. Zač se vybírá jistý poplatek až do 200 rublů sahající.

Zvláštní vůz, černě natřený, do něhož zapřaženo jest 6 koní, dva napřed a za těmi čtyři pospolu, a do něhož obraz sluhy k tomu určenými se vloží, pod dohledem dvou popů v mešná roucha oblečených, dováží jej k bytu určenému. V zadu vozu, vlastně kočáru, stojí dva sluhové v modravých kabátech, majíce v rukou rozžaté lucerny.

Všude, kde se tento vůz objeví, zastavuje se lid, aby se poklonil a třikráte pokřižoval. Po odbyté pobožnosti v bytě jede se k následujícimu, a to trvá mnohdy pozdě do noci. Mezi tím časem už večer shromažďuje se množství lidu, na prostranství, před kaplí iberskou, mladí, staří, muži i ženy, kteří v pravém slova smyslu táboříce vyčkávají návratu zázračného obrazu, aby se mu pak poklonili a jej pocelovali. Několikráte se stalo, že jsme později v noci iberskou branou procházeli, a tu pro nával sotva krok jsme mohli učiniti, abychom na někoho

nevrazili. Mimo ten obraz jsou ještě jiné obrazy zázračné, které se vozí do bytu — jsouť však v menší vážnosti než obraz Panny Marie Iberské. Ve vozích pro ně jsou jen čtyři koně zapřaženy. Jest to výnosný obchod jak pro kněze tak i pro kostely a kláštery. — Prošedše Iberskou branou stanuli jsme před vchodem do posvátného Kremlu, před bránou Nikitskou, na kteréž jsou s obou stran obrazy svatých s lampami a věčným světlem — což i na ostatních 4 branách vedoucích do Kremlu bylo viděti.

Posvátný Kreml, bývalé to sídlo carů ruských, proslulé svou historií, město vlastně ve městě, rozložen na pahrbku, který se vypíná 40 m. vysoko nad řekou Moskvou.

Za dávných časů, za dob, kdy carové, bojarové, dvořanstvo plnilo palác, bylo zde tak jako na našich Hradčanech živo a čilo. Zde odehrávaly se scény veselé, zde odehrávaly se scény žalostné, scény krvavé. Dnes není památky po onom životě, jen za doby korunovace ožíví se náměstí a ulice, ožíví se paláce a domy, aby pak zase oddaly se klidu, jenž rušen bývá zbožnými věřícími chrámy navštěvujícími, cizinci a stráženci vojenskými.

Toto carské město, vlastně carský hrad pozůstává z komplexu budov a sice carského paláce, malého carského dvorce, synodální budovy, soudního paláce (zдание sudebních ustanovljenich), arsenálu, kasárny, několika

menších budovek sloužících dvořanstvu, z 12 kostelů, jedné kaple a dvou klášterů.

To vše obehnáno jest červeně natřenou zdí 20 m. vysokou, která má 21 věží. Pět mohutných bran vede do Kremlu, jsou to: Spaski vorota, Nikolskaja vorota, Trojekaja, Borovieskaja a Tajnickaja. Z těchto nejdůležitější a nej památnější jsou vorota Spaski čili brana Spasitelova, 62 m. vysoká se špicí, na níž pozlacený orel jest postaven.

U vchodu jsou dvě malé kapličky po obou stranách postaveny. Pojmenována jest od obrazu Vasilem III. nad vchodem umístěném, jemuž se připisuje vítězství v r. 1526 nad Tatary dobyté. Carským úkazem bylo nařízeno, že každý Rus touto branou jdoucí hlavu má obnažiti. I dnes, kdy už dávno toto nařízení v platnosti není, každý, kdo touto branou jde, hlavu svou obnaží a před obrazem Spasitele, jakož i obrazem Matky Boží na bráně se strany Kremlu umístěné se pokloní a se pokřičuje. Objem této hradební zdi má 2 kilometry.

Kreml činí na každého dojem úchvatný, nesmazatelný, zvláště díváme li se od řeky Moskvy, z kamenného mostu jest pohled překrásný, jehož slovy nelze popsat. Tu velkolepý carský palác, tu množství věží s kopulí zlatem zářících, tu vysoká věž Ivana Velikého — jaká to krása, jaký to pohled pro cizince do tohoto města zavítavšího, v němž Evropa s Asií takřka jest sloučena.

Jméno Kreml jest původu tatarského a jsou o něm již z 12. století zprávy. Město plno historie a jest málo měst, jež by tolik byly zakusily, co Moskva a s ní Kreml. Požáry, drancování, nepřátelské vpády, vyplňují celé sloupce dějin tohoto svatého města. Tu Tataři, tu Poláci, tu vnitřní vzpoury, tu vpád Francouzů za Napoleona I. A komu by nepřišel na paměť onen děsný, v dějinách neslýchaný požár Moskvy, jež hrabě Roztopčin dal založiti, aby obětováním Moskvy tohoto posvátného místa spasil vlast před nepřítelem; komu by nepřišel na mysl onen historický děj, jenž nimbus nepřemožitelnosti Napoleona zničil. A tento imperator, jemuž skoro celá Evropa se kláněla ve vlasti, že slávě jeho a jeho výbojům učiněn zde konec, kázal, by požárem nezachvácený Kreml do povětří byl vyhozen. Jen část tohoto úmyslu se zdařila — silné zdi Kremlu odolaly i tomuto útoku. Za to vydán byl v dranc vojákům, kteří ve stálé naději udržováni byli, že tam najdou ohromné bohatství, nešetřili ani kostelů ani klášterů.

Myšlenky naše zalétaly v onu dobu „svaté“ války, jak ji Rusové pojmenovali. Tu veliká věž „zvonice Ivana Velikého“, na níž pozlacený kříž lákal drancující Francouze. Nebylo však nikoho, kdo by se byl odvážil kříž sundati, až konečně, jak už to bývá, našla se prorádná duše v podobě mužika, který na věž vylezl a po provaze kříž sundal.

A Napoleon jsa sám ošklivostí jat nad tímto prorádným činem, odměnil jemu tuto Jidášskou práci tím, že jej dal zastřeliti.

Tato velikolepá věž, celému Kremlu dávající rázovitost, nachází se na Sobornaji Ploščadě čili Kathedrálním náměstí. V přízemí a v sousední přistavěné budově jsou chrámy sv. Jana a sv. Mikuláše. Tato věž majestátně se vypínající, byla za cara Borisa Godunova v r. 1600 dostavěna a má tu zajímavost pro nás, že byla za tím účelem stavěná tak jako u nás v Praze za císaře Karla IV. tak zv. hladová zeď. Věž sama jest 82 m. vysoká s pozlacenou bání a s pozlaceným křížem 248 schodů vede na horu na balkon, odkudž máme překrásný pohled na Moskvu a její okolí. Tu teprv máme příležitost seznati, kterak ohromnou prostoru zaujímá Moskva, tu viděti onu spoustu domů, kostelů a věží. Z této věže dívali se císař Josef II. a po něm Napoleon I. na to nepřehledné moře domků a kostelů Moskvy. A ký div, že uneseni tímto čarovným zjevem dlouho jsme se zdrželi, nerádi odtud odcházějíce. Na věži samé je množství zvonů různé velikosti. Jest jich celkem 31. Největší má ctihodnou váhu — váží jen 66.000 kilogramů. Ten jest vlastně umístěn v přistavěné věži. Na něm jsou obrazy Alexandra I., (dle něhož se také nazývá), dále jeho manželky Alžběty a jeho matky Marie Feodorovny a pak dvou bratří jeho Konstantina a Nikolaje. Tímto

zvonem se vyzvání jen za velikých svátků. Však i ostatní zvony mají slošnou váhu — 33 000, 17.000, 13.000 kilogramů atd. Než to vše ještě není nic proti váze zvonu, jenž před touto věží na mohutném „Kamenném podstavci“ spočívá. „Car Kolokol“ nazývá se ten obr mezi zvony světovými a neváží nic méně než 200.000 kg. Výška jeho obnáší 5·8 m., v objemu má 18 m a může se v něm lehce 20 lidí směstnati. Avšak jest to chudák. Nemluvil nikdy a nepromluví, a určen jest ku obdivu. V 18. století ulit netěšil se dlouho zdraví. Při požáru brzy po ulití povstalým spadl s lešení, na němž byl postaven, při čemž se kus z celku vylomil.

Jen tento kus vedle něho ležící váží maličkost 11.000 kilg. Na to ležel dlouho v zemi zakopán až teprv za cara Mikuláše byl ze země na světlo vyzvednut, aby takto sloužil k obdivu a úžasu.

Místo před tímto zvonem a klášteřem Čudovským bylo dříve popravištěm. Poblíž Ivana Vel. nacházíme tři sobory čili katedrály. Na západní straně katedrálního náměstí nachází se „uspenski sobor“ (čili chrám na Nebevzetí Panny Marie) historický a památný to chrám, pohřebiště to patriarchů a korunační chrám samovládců, ruským carem Ivanem Hrozným počínajíc. Chrám tento ve 14. a 15. století postavený, jest vlastně směsí renaissance, slohu romanského, řeckého a tatarského. Vnitřek jeho jest bohatším a nád-

herou přímo přeplněn. Kam oko zří, samo zlato. Nádherné fresky a obrazy zdobí stěny a pilíře až do stropu. Ikonostas bohatě zlatem a drahokamy vyzdobený, nese obraz zázračné Panny Marie Vladimírské, jemuž se připisuje vítězství nad hordami Timurovými (ve 1395). Skvostný smaragd v ceně 30.000 rublů zdobí čelo Bohorodičky. V sakristii chovají se skvostná, drahocenná mešní roucha, vzácná evangelia a j. a není tudíž divu, že nepřátelé zálsusk měli na bohatství tam umístěná. Francouzové ukořistili zde věci veliké ceny, z nichž se však dlouho netěšili. Na zpátečním pochodě byl jim celý uloupený poklad kozáky odňat a chrámu vrácen. V chrámu jsou tři trůny, z nichž jeden z ořechového dřeva dělaný pochází prý ještě z doby Vladimírské, druhý — kamenný — jest trůn patriarchů a třetí byl pro cara Alexeje Michailoviče určen.

Navštívili jsme několikráte tento chrám za služeb Božích, jsouce uneseni úchvatnými zpěvy církevními, jež sbor chlapců i dospělých po obou stranách Ikonostasu umístěný, pěl; něco podobného slyšeti jen v chrámu Spasitelově, o čemž však později. Chrám byl pokaždé přeplněn zbožnými věřícími, kteří nám a cizincům vůbec v tu dobu v ohromném množství v Moskvě meškajícím a chrám navštěvujícím nečinili překážek. Překrásným basem zpíval pop evangelium a jemu dojemně odpovídal chor. Naproti této kathedrále smě-

rem na jih nachází se „Archandělský chrám“, v němž carové až do konce 17. století bývali pochováni. Pozdější carové bývají pochováni v pevnosti Petrohradské, v kathedrále Petro-Pavlovské. U sarkofagů, carská těla obsahujících, na stranách v chrámě umístěných, jest vždy množství modlícího se lidu.

Od této kathedrally směrem k západu stojí v bezprostřední blízkosti Blagověščenský sobor (chrám zvěstování Panny Marie) rovněž jako předešlý v 15. století zbudovaný. Chrám tento má 9 kopulí místo pěti. Tyto, jakož i střecha jsou pozlaceným plechem pobity. Tam byli carové za dávných let křtěni a sezdáváni. Vnitřní ozdoba chrámu činí na diváka zvláštní dojem. Po kamenných schodech vejdemo do chodby vyzdobené freskami a malbami ze 16. století pocházejícími. Vedle svatých vidíme též podoby pohanských mudrců j. Aristotela, Plutarcha a j. Vnitřek chrámu jest zlatem a stříbrem přeplněn. Podlaha jest z jaspisu. V Ikono-stasu jest umístěn zázračný obraz panny Marie Donské. Doprovázející nás sluha chrámový ukazoval nám na rámcích stopy po drancování francouzským. Před Ikono-stasem jest trůn cara Teodora Alexejeviče, za nímž pak ve zdi jest výklenek, ve kterém Ivan Hrozný sedě přítomen býval službám božím. Ve zvláštní zlatem pobité skříni bylo za sklem ostatky svatých spatřiti kosti lebeční, prsty atd. Lid líbá je chodě

od ostatků k ostatkům. Z chrámu, který přiléhá k paláci carskému, vedl zvláštní korridor, jímž carevna a velkokněžny k službám božím se ubíraly.

Až do konce 17. století bylo na Rusi všeobecným zvykem, že ženy byly z veřejného života vyloučeny — zvyk to zajisté od Mohamedánů resp. Tatarů přijatý. Takové zařízení viděli jsme ve starém carském paláci „terem“ zvaném, kde se ukazuje světnička „zolota komnata“, která sloužila carevně za pobyt. Teprv za matky Petra Velikého, Natalie Naryškinové nastal částečný obrat; tato domohla se na manželu svém, že jej směla v otevřeném voze bez závoje do kláštera trojického doprovázeti, což způsobilo neobyčejný rozruch. Když však chtěla býti přítomna audienci vyslanců císaře Leopolda v r. 1675, musela se spokojiti dírkami ve dveřích vyvrtanými. Něco takového viděli jsme v granovitaja palata, starém to carském paláci vedle kostela posled ležícího, kde nad vchodem do sálu nachází se malé okénko „tajnik“ zvané, odkudž se carevna a její dvořanstvo dívaly na slavnosti v sále odbyvané.

Tento v dřívějších dobách pro audience určený sál býval největší znamenitostí Kremľu. Těžkými, bohatě zlatem a řezbami ozdobenými dveřmi vcházíme do sálu skvostnými freskami vyzdobeného. Okolo stěn jsou lavky tmavočerveným sukem potažené a

uprostřed sálu jest silný pilíř, na němž celá tato mohutná klenba spočívá. Carský trůn v pravo ode dveří umístěný, na němž začáteční písmena carská vyšita jsou, jest na vyvýšeném místě. Tam přítomen bývá car korunovačnímu banketu jsa oblečen v korunovační roucho po obvyklé korunovaci, k němuž princové a zástupcové cizích dvorů bývají zváni.

Tento palác byl za Ivana IV. r. 1491 vystavěn, z něho vedou schody „Krasnoje Krylco“ na nichž jsou umístěni kamenní lvové, k uspenskému soboru. Jako každý koutek v Kremlu má svou historii, tak i tyto schody byly jevištěm událostí, nejen slavných, ale i krvavých.

Po těchto schodech scházejí cárové dolů ubírajíce se ke korunovaci, na těchto schodech přijal Ivan Hrozný posla knížete Kurbského Vasil Šibanova, jemuž probodnuv nohu železnou tyčí, teprv poselství jeho vyslechl. Tam zavraždili střelcové — ruští to janičáři bojara Matřeje^{va} a jiné carevně Žofii nepohodlné šlechtice. Vedle Granovitaja palaty nachází se druhý carský palác ze starších dob v r. 1636 carem Michalem Feodorovičem zbudovaný. Tento má jméno „Terem,“ jméno to původu tatarského. Jest to budova nepřilíš krásná, do výše se zužující, však vnitřek jest pravou pochoutkou pro milovníka starožitností. Komnaty jsou ještě v témže stavu, jako byly, když zemřel

car Feodor Alexejovič, což bylo r. 1682. Pokoje jsou vesměs nízké, malé; před trůnní židlí v carově pokoji leží koberec, spracovaný dcerami carovými. Lůžko, na němž car zemřel, jakož i podušky jsou dobře v témže stavu zachovány, jako byly při smrti jeho. Úzkými chodbami po úzkých schodech přicházíme do nízkých pokojů, v nichž carevna jakož i synové svůj čas trávili. Korunní princ vystupoval teprv 18. rokem na veřejnost, ostatní princové byli chováni po způsobu žen, zase zvyk přijatý od Asiatů, s nimiž Rusové byli ve stálém styku. K tomuto starému paláci přistaven jest r. 1849 nový carský palác, budova to imposantní ze dvou poschodí pozůstávající. Jest 120 m. dlouhý, 28 m. vysoký, na němž pak majestátně se vypíná pozlacená kopule. Zde stávaly carské paláce, dřevěné i kamenné, z těchto zbyly Terem a Granovitaja.

Ohlásili jsme se u carských sluhů a bez vstupenky od polic. mistra byl nám vstup povolen — což úlevou bylo pro kongressisty. Ve skupinách 10 i více osob čítajících prováděni jsme byli veškerými komnatami, kdež se strany průvodčího dostatek vysvětlívek se nám dostávalo. Jest těžko vypsati péru tu nádheru, ten přepych, to bohatství, tu krásu, kterou carský palác oplývá.

Znamenal jsem sobě v rychlosti do zápisníku, co oko mohlo zachytiti. Prošli jsme všechny komnaty jak carevně tak caru ku

pobytu sloužící. Tu zaujal mne úborný pokoj imperatrice, v němž malachitová kamna, starožitné hodiny, velké zrcadlo s rámcem z massívního stříbra se nacházejí, tu zas kontrast, jednoduchý kabinet cara s obrazy Nikolaje I. a Alexandra I., Vjezd Napoleona do Moskvy, Bitva u Smolenska, dále spárna carských manželů s loží pozlacenými, tu zas komnata a v ní mohutné album ze stříbra, na němž vidíme čísla let 1878—1896 dar to Bulharů ke korunovaci, jež Ferdinand Koburský s sebou do Moskvy donesl. Po velkolepých žulových schodech přišli jsme do prvního poschodí.

Ve schodišti umístěny jsou obromné kandelábry z čistého křišťálu, dále obraz znázorňující bitvu na Kulikovském poli, dílo to francouzského malíře Yvona z r. 1850.

Malou předsíň, v níž visí obraz představující hold mužů Alexandrovi III., vcházíme do sálu Jiřího, největšího to sálu v Kremlu, který je 61 m. dlouhý a 21 m. široký a 17 m. vysoký. Jest bíle natřen a zlatem vykládán. Na stropě jsou vymalovány znaky všech dobytých provincií. Na stěnách jsou mramorové desky, na nichž zlatým písmem vytesáno jest jméno a rok založení oněch pluků ruských, které se v bitvách obzvláště vyznamenaly, dále jména všech důstojníků, kteří řádem sv. Jiřího, řádem to nejcenějším byli vyznamenáni. V sále samém jest 6 lustrů s 3200 svíčkami.

Hned vedle přicházíme dále do sálu Alexandrejského na počest řádu Alexandra Něvského pojmenovaného. Týž zlato-červeně dekorovaný jest 31 m. dlouhý, 21 m. široký a 21 m. vysoký. Jiný sál jest trůnnýj andrejskij, dle řádu sv. Ondřeje pojmenovaný. Jest 19 m. dlouhý, 21 m. široký a 18 m. vysoký. Stěny jsou světlozelenými tapetami opatřeny a zlatem vykládány.

Naproti dveřím jsou tři zlaté trůny pro cara, carevnu a carevnu vdovu. Toť asi nejhlavnější z paláce přepychem a nádherou diváka uchvacujícího. Zaplativše svůj obolus, v podobě poltiny, navštívili jsme protější budovu, „Oruženaja palata“ zvanou, carskou to klenotnicí! Tam jsme v pohádce „tisíc a jedna noc“. Co tu bohatství, co tu skvostů, zbraní a vůbec cenných starožitných památek nahromaděno! V desíti sálích umístěny jsou poklady ceny nesmírné, kteréž oko oslňují a diváka úžasem naplňují. Ne — to není už krásné, to už jest velkolepé! Prošli jsme sál za sálem a koupivše sobě popis těchto pokladů, zůstali jsme leckde státi uneseni krásou, uneseni cenou, aneb zaujati myšlénkami na léta minulá. Tu vidíme prapory střelců, zbytky to bývalé slávy této tělesné, bujné stráže carův. Obrazy svatých již málo znatelné zdobí je. Tu prapory darované Napoleonem I. polským legionářům, tu čteme: Pulk 1w3zy piechoty liniowej, tu pulk 3. strzelców pieszych a tu zas pulk

grenadyerów atd. atd. — zbytky to ztroskotaných nadějí a přání — a tu zase prapory Alexandrem I. a Mikulášem I. polským armádám darované. Jaký to kontrast v myšlénkách, zalétajících v ony dávné doby!

A což, jaké to na pilířích vidíme barvy? toť barvy uherské a nápis na zdi upevněný sděluje, že to uherské prapory ukořistěné za revoluce v r. 1848. Vilagoš! Mimovolně jméno to vyřinulo se z úst! Tu sedla drahokamy jen jen posetá, ceny ohromné — pozornosti to sultánů tureckých carevně Kateřině II.. — tu kord nešťastného švedského krále Karla XII. a množství zbraní z bitvy Poltavské.

Jdeme dále až pak se zastavíme opětně nevědouce, nač napřed se dívati. Tu trůny Alexandra I., tu koruna sv. Vladimíra, carskaja kasanskaja čapka, již poslední kazaňský car Ediga nosil, čapka carja Michala Feodoroviča, — koruna to kožešinou obroubená se čtyřmi zlatými dolu visícími třapci, trůn posledního císaře Cařibradského, čapka altabasňaja carja Ivana Alexeviče — sibirská to koruna, maltézská koruna, koruny Petra Vel. jakož i cara Alexandra III. Netřeba říci, že každá koruna jest už vlastně ohromné bohatství, tak ku př. koruna Kazaňská byla již v r. 1702 ceněna na 685.000 rublů. Trůn Alexejův má 876 diamantů a 1223 jiných drahokamů, trůn cara Borisa Godunova

jest 2200 drahokamy pokryt, trůn Ivana Hrozného jen 9000 drahokamy ozdoben.

V přízemí jsou umístěny různé věci porcelanové, tak velkolepý servic ze Sevreského porcelánu, dar to Napoleona I. carovi Alexandrovi, dále polní lůžka Napoleona I. ukořistěná v bitvě u Borodina, lůžko z doby Petra Velikého, staré carské ekypáže, dále ohromné saně, na nichž jela carevna Alžběta ke korunovaci do Moskvy. Jest to vlastně pokoj na saních! Jest v něm divan, stoly a má 14 oken. Toť asi stručný náčrtek věcí, jež mou pozornost zaujaly a jež jsem sobě zaznačil. —

Vyšedše z tohoto zámku bohatství spěcháme dále, a sice ulicí mezi touto budovou a carským palácem. Brzy octneme se na náměstí benátském, jež ohrazeno jest arsenálem, soudní budovou a kasárnou. Před kasárnou, kteráž stojí na místě dřevěného paláce cara Borise Godunova, jest umístěno veliké množství děl z dob starých, mezi kterýmiž jest obrovské dělo „car puška“ jež váží maličkost jen 40.000 kgr. a u něhož leží koule v pyramidu složené, každá 2000 kg. vážící. Těmito byl tento netvor, jehož délka skoro 6 m. obnáší, krmem. Vedle děla leží bmoždír 12.000 kg. vážící, tak zv. „nosorožec“. Za kasárnou je hned synodální budova, dříve dům patriarchů a naproti kasárně jest arsenál, před nímž na kamenných podstavcích leží veliké množství děl fran-

couzských ukořistěných za války svaté. Arsenál byl odcházejícími Francouzi vyhozen do povětří. Týž však byl opětně restaurován. Od arsenálu na východ jest ohromná soudní budova s krásnou bílou fačadou.

Zmíním se ještě o klášteřích. V nejbližší blízkosti kasárny kremlovské stojí čudovský klášter, ve kterémž na nádvoří stojí chrám archanděla Michaela, poutnický to chrám, s množstvím starožitností.

Dále jest v Kremlu klášter jeptišek tak zv. voskresenskij, děvnyj monastyr, založený Eudoxií, manželkou velkoknížete Dimitrija II. Donského. O žebravých jeptiškách zmínil jsem se již dříve. Vedle tohoto kláštera jest malý carský palác, v němž se Alexandr II. narodil. Tím ukončuji popis Kremlu podotýkaje, že zevrubný popis tohoto krásného carského hradu, zvláště jeho historie, by již vyžadoval samostatnou knihu.

Popíšu ještě v krátkosti vnitřní město Moskvy, čili staré město „Kitaj gorod“ Rusy nazývaného. Proč se nazývá čínským městem nelze s určitostí říci, ale jisto jest, že zde Asiaté, již za obchodem aneb jiným účelem do Moskvy přicházeli, přebývali, tak jako ještě dnes, chcemeli různé typy asijských národů poznati, musíme jíti jen do tohoto starého města, kde hned vidíme nemotorného Číňana, šilhavého Kirgiza neb Peršana s vysokou beraní čepicí.

Prošedše brancu spasitelovou, ^{du} octneme se na náměstí, jež se zve „krásným ploščadem“. Náměstí toto mělo slouiti vlastně „krvavým“. Byloť jevištěm častých krveprolití a poprav. Uprostřed nachází se jako zbytek z oněch krvavých dob kamenná nevysoká tribuna, „lobnoje město“ zvaná (v sousedství našlo se při kopání množství lebek), odkudž se lidu oznamovaly carské rozkazy a odkudž se svého času před shromážděným lidem Ivan Hrozný ze svých hříchů obviňoval. Severně od tohoto svou historií pověstného místa stojí pomník, který postaven byl na počest osvoboditelů Moskvy od jha Polského, řezníku Mininovi a knížeti Požárskému. Směrem na jih od místa lebek přijdeme ku zvláštní přímo fantastické budově, ke kostelu Vasilja Blaženého, který Napoleonem I. nazván byl mešitou. Tento byl také určen při odchodu Francouzů z Moskvy k vyhození do povětří, než nedošlo k tomu. Jest znám pověstí o něm kolující. Car Ivan Hrozný, kterýž jej založil, dal prý, jak pověst tvrdí, staviteli jeho oči vypíchnouti, aby nikdy takou budovu nevystavěl. Zdali to pravda, není historicky zjištěno. Než jisto jest, že tato stavba proti jiným ruským kostelům jest skutečnou zvláštností. Kostel má patero věží, z nichž každá v jiném útvaru jest zbudována. Jedna jest podoby vejčité, druhá zas podoby jehlanové. Každá z nich jest různě natřena, což na oko divně působí. Chrám pak sám jest vlastně

komplex kapliček, jež úzkými chodbami, starou malbou opatřenými jsou spojeny. Stojí to za to, aby cizinec tento chrám navštívil. Na východní straně náměstí, a sice mezi ulicí Iljinkou a Nikolskou je trojpatrová budova 252 m. dlouhá a 88 m. hluboká, „vrchní ~~t~~orgovní rjada“ zvaná, budova to podobně jako u nás passaže pro obchody určená. V této je umístěno asi 1000 rozmanitých obchodů v přízemí i v jednotlivých poschodích.

Tam pořádán byl na počest cizích lékařů 19. srpna velkolepý večer, na který účastníci nikdy nezapomenou. Zde ukazovali Rusové, že příkladná slovanská pohostinnost není jen na papíře a že, jak všeobecně se uznávalo, jsou pravými mistry v pohostinství. V těchto prostranných místnostech, nádherně osvětlených, byl pro účastníky kongressu — v počtu 8000 — připraven zrovna nádherný buffet, kde vedle různých vzácných nápojů, vína krímského, rozmanitých kvasů byla všemožná jídla výtečné jakosti připravena. Avšak nejen o tělesní požitek, ale i o duševní postarali se naši hostitelé způsobem dosud nevídaným. Na galerii v prvním poschodí postaven byl chor ruských dám v nádherné národní kroje oblečený, který střídavě s chorem mužským (Velkorusů) a s mužským chorem maloruským v přízemí umístěným posluchače k pravým salvám potlesku unášel. Urá, Bravo, Evíva, Živio, Na zdar, vive, la Russie, tak

to burácelo sály. A kdož by nebyl unešen těmito vzácnými zpěvy, jimiž Rusové nad jiné národy vynikají? Vzpomeňme sobě na ty mohutné basy, na to pianissimo ruských pěvců, jak jsme je slýchávali při koncertu Slavjanské, vzpomeňme sobě na onu rozkošnou burláckou píseň „Ej uchněm“, pak zajisté ono nadšení lehce si vysvětlíme. A když vojenská, aneb civilní hudba kus dokončila, spěchali jsme za zvláštními zvuky jež na druhém konci sálu se ozývaly. Toť sbor kozácký, pěvců to z kozáckého pluku za Moskvou tábořícího. Jak divoké, jak bojovné to písně, jež provázeny byly bubínky, zvonky a zvláštní tamburinou, s basovými zvonky. Stanuli jsme a v myšlénkách byli jsme unešeni do oněch dob kdy od prahů Dněpru kozácká sláva se šířila, kdy kozácké pluky stály v stálém boji s nepřáteli křesťanstva. A co to bylo, co předzpěvující poddůstojník zazpíval? Nebyla to vzpomínka na ony staré slavné časy? Ano. — V písni jevil se ještě zbytek oněch junáckých dob! A v tomto všeobecném nadšení smekáme klobouky, důstojnictvo salutuje, všude velebné ticho! — Vždyť hudba hraje „Bože carja chrani“. A ještě jednou a ještě jednou musí se opakovati, aby hned na to marseillesa byla zahrána. Příjezd náš totiž spadal do doby příjezdu presidenta Faura a tu nebylo divu, že i zde bratrství rusko-francouzské ozývalo se na všech stranách.

Pozdě v noci odcházeli jsme unešeni tím, co jsme viděli a zažili, přesvědčení, že tak brzy podobného večeru nezažijeme. Škoda, přeškoda, že naši přátelé meškající v domovině nebyli přítomni. Zbývá mi se zmíniti o dvou budovách na severní straně krásného náměstí se nacházejících. Jsou to budovy „Duma“ čili radnice a historické museum s četnými památkami z doby kamenné. Obě budovy jsou moderně a nádherně zařízené. Projdeme ještě v krátkosti zbývajících část starého města „Kitaj gorodu“ zvaného, k němuž, jak řečeno výše zmíněné náměstí přináleží.

V ulicích namnoze úzkých spatříme styk Evropy s Asií. Tu jsou obchody s asijským zbožím, tu také potkáváme representanty asijských národův od šilhavého Číňana počínajíc až k lišákovi Armenovi. Zde jsou pravé ruské obchody, kde lze koupiti drahocenné kožešiny, pravou juchtu atd. Jen že musí býti koupěchtivý opatrný, musí umět, jak již řečeno, smlouvat.

Ruští obchodníci speciálně v Moskvě jsou známi jako boháči a žádný by neřekl potkaje nějakého kupce, Starorusa, v jeho ošumělém kroji, že jeho jmění jde do milionů rublů. Ruský obchodník žije jen pro svůj obchod a pak pro svou rodinu. Jen sem a tam navštěvuje svůj klub. Znamenitostí zvláštních „Kitaj gorod“ nemá. Hlavní ulice a to velmi oživené jsou ači Nikolská se známou restaurací „Slovanským Bazarem“,

dále Iljinka a Varvarka v této poslední ukazuje se jako zvláštnost dům Romanova, dům to předků cara ruského. Jednopatrová, to budova, v níž jsou různé památky ze 17. století. Nízkými dveřmi a úzkými dřevěnými schody přijde se do prvního poschodí, kde různé památky z doby minulé se ukazují, jako spací komnata patriarchy Filareta a j. Dům asi znázorňuje dům bojara ze 17. stol. Tím bychom byli s popsáním Kremlu a Kitai gorodu hotovi.

Zbývají nám ostatní části Moskvy, jež probereme potud, pokud jsme příležitost měli je projíti ponechávající ostatek obšírnějším cestopisům.

Jdeme-li od Iberské brány směrem západním přijdeme do Mochovajské ulice v níž stojí všem účastníkům kongressu velmi známá budova. Jest to tak zv. „manéž“, budova to ohromná mající 170 m. délky, 45 m. šířky a 12 m. výšky. Zde soustředil se vlastně celý život kongressový, dokud přednášky v různých ústavech odbývané nezačaly a i potom spěchal každý po přednášce do manéže, do sídla různých komitetů, chtěje dověděti se nových zpráv, aneb chtěje se sejíti se známými krajany. Tu panoval čilý život zvláště v době polední, kdy účastníci sjezdu občerstvovali se na buffetu, jež Rusové zdarma poskytovali. Mimo toho byl v budově této umístěn laciný restaurant, kterýž zřízen byl laskavostí ruských kolegů.

V budově měly sídla, jak již řečeno, všechny odbory, centrální bureau, ubytovací bureau, bureau pro cestu do Petrohradu, zde byla umístěna stálá pošta, telegraf a veřejná čítárna s množstvím novin všemožných jazyků, vědeckých i politických. Budova sama ozdobena byla množstvím praporů všech národností a říší. Jinak slouží „manéž“ v létě pro různé výstavky, v zimě pak jest cvičišťem pro vojsko.

V bezprostřední blízkosti manéže nachází se universita ze dvou velikých budov pozůstávající, jež Nikitskou ulicí jsou odděleny. Něco dále na malém kopečku jest museum Rumjancovo, jehož veliká kopule z daleka jest viditelná. V něm jsou sbírky mincí, dále věci spadající v národopis, obrazárna atd

Béřeme-li se odtud směrem jižním, spatříme v brzku největší chrám Moskvy, chrám Krista Spasitele, jehož pozlacené věže již při příjezdu do Moskvy z dálky jsme spatřili. Jest to nejnádhernejší chrám Moskvy.

Byl stavěn skoro 50 let a stál prý 15 milionů rublů. Chrám jest 102 metry vysoký a má 6750□m; tedy už krásná to prostora. Podlaha chrámu jest mramorovou mosaikou vykládána, stěny rovněž z mramoru ozdobeny jsou vzácnými malbami předních malířů ruských, kteréž po většině představují výjevy ze života svatých. Na pobočných stěnách

n
zříme desky mramorové a na těch jsou vytesána jména všech padlých a poraněných důstojníků v bitvách za války francouzsko-ruské na začátku tohoto století. Netřeba uváděti, že ikonostas jest samo zlato. Byl jsem několikráte v chrámě tomto, abych ještě jednou zřel všechny ty krásy tam umístěné, jež úplně popsati péro mé nemůže. Vábil mne mimo to vzácný zpěv, zpěv jaký jsem snad jen v uspenském soboře v Kremlu slyšel. Nejbližší okolí chrámu v malebný sad upraveno, v sad, který svou zelení velmi kontrastoval s ostatními sady. Zalévalo se zde pilně a hojně. Jdeme ještě dále, až přijdeme na tak zvané dívčí pole, kde, jak stará pověst sděluje, cháňové tatarští, dokud byli pány nad Moskvou, děvy pro své haremy vybírali — povinný to tribut moskevských knížat. Zde vystavěny jsou universitní kliniky dle systému pavilonového, vším komfortem opatřené každá pro sebe zvlášť. Měli jsme příležitost všechna oddělení seznati a zde také konala se část přednášek sjezdových. Kliniky jsou úplně moderně a mnohé jsou snad mnohem krásněji a praktičtěji upraveny než u nás. Všude jest elektrické světlo, vodo-
vod; rovněž o dobrou kanalisaci jakož i o koupele jest postaráno. Jako dobrý příklad obětavosti a dobročinnosti Rusů sdělují to, že mnohé z nich byly privátníky, namnoze bohatými to kupci založeny a všemi potřebami opatřeny.

☞ Za těmito ústavy stojí tak zvaný „novoděvný monastýr“ dívčí klášter, který byl od cara Vasilu Ivanoviče v r. 1524. na památku spojení Smolenska s velkoknížectvím Moskevským založen. Okolo celého kláštera táhne se vysoká hradební zeď. I tento klášter má svou historii. Zde zavřel Petr Veliký svou sestru Žofii stálé pikle osnující a před okny její světnice dal 300 odbojných střelců pověsiti.

Projdeme nyní severní vlastně severozápadní část Moskvy. Vejdeme od Iberké brány do nejhlavnější ulice této části, do Tverské, která jest asi 2 kilometry dlouhá. Nechavše stranou na levo kapli na památku cara Alexandra II. vystavěnou, jdeme do kopce ulicí výše zmíněnou, ve které všude množství krámů najdeme. Minuvše palác generálního gubernéra velkoknížete Sergěje přijdeme k Tverskému boulevardu, kde vypíná se pomník Puškinův. Na konci Tverské této dlouhé ulice, jejíž dlažba ještě mnohých oprav vyžaduje, spatříme poblíž Smolenského nádraží — kam z Varšavy jsme dojeli — velikou bránu, bránu to triumfální na památku vítězství Alexandra I. nad Napoleonem I., jejížto tvar nás živě upomíná na tak zvanou Brandeburskou bránu v Berlíně. Zde sedli jsme na tramvay a ujížděli jsme k Petrovskému zámku, carskému to paláci, jež carští manželé před korunovací obývají. Palác ten z červených

cihel postavený, neobílený, stojí proti onomu svou broznou katastrofou proslulému poli — poli Chodyňskému. Zde spatřili jsme ještě zbytky, jež na onu katastrofu se vztahují — totiž zasypané příkopy — a dále dřevěný pavilon, odkudž se měl car dívat na jásající lid! A jak strašně skončil onen den! Nic zde diváka nezajímá. Ohromné písečné pole, za nímž v dálce se bělají stany letního ležení. Sem a tam jede po této suché písčité prostoře malý vozík, na němž sedí několik vojínů po případě i důstojník. Navštívili jsme vnitřek zámku, jsouce beze všeho carskými služebníky do vnitř puštěni. Zámek tvoří polokruh. Zde bydlel Napoleon I. Přesedše dvůr octli jsme se v síni, kdež se k nám připojil ihned sluha jako průvodce. Zámek jest na poschodí vystaven. Vnitřek jest skvostně zařízen. Přisedše do I. poschodí spatřili jsme na stěnách obrazy od Václava Švarce zhotovené vztahující se svým dějem na dobu Alexandra III., dále ubornou čili toaletní síň, nynější carevny, ložnici carských manželů, salon a kabinet cara. Nad jídelnou jest kopule — stěny jakož i kandelábry jsou bíle natřeny. Za tímto carským zámkem rozprostírá se rozsáhlý Petrovský park, po jehož širokých cestách v neděli bohatí kupci v elegantních drožkách se projíždějí.

Prošli jsme jej a používše pak koňské dráhy jeli jsme po boulevardech zpět. Na rohu ulice Ljesné byly nám ukázány dvě za

sebou stojící budovy, z nichž zadnější slouží jako věznice pro trestance odsouzené k deportaci na Sibiř. V přední budově pak jsou umístěny ženy a děti odsouzenců, které dobrovolně s mužem a otcem do vyhnanství se odebrati chtějí. Jakmile se jich jistý počet sejde, bývají pod dohledem kozácké eskorty ve zvláštních železničních vozích, zeleně natřených s okny zamřížovanými po většině do Oděsy odvázeni, odkudž pak dopraveni jsou po lodích do Vladivostoku a pak dále do vnitř. Mrazilo nás při vzpomínce na Sibiř, ač jak dnes dokázáno, spadá mnoho, co o Sibiřských káráncích psáno a vypravováno bylo, do říše bájek.

Jdeme-li od Iberské brány na pravo, přijdeme na náměstí „teatralnyj ploščad“ zvané, kdež spatříme velké carské divadlo (bolšoj teatr) jež v r. 1855 bylo vystavěno. Náměstí před ním ohraničené sloupy a drátem slouží za cvičiště vojsku a může se na něm pohodlně 2000 vojáků směstnati. V tomto divadle bylo slavnostní zahájení kongressu velkoknížetem Sergějem za přítomnosti ministrů a zástupců všech úřadů moskevských. Podotýkám, že Rusové ze šetrnosti mluvili latinsky aneb francouzsky, ostatní zástupcové anglicky, francouzsky a německy, jen prof. Hlava náš zástupce a representant Bulharů mluvili rusky, což vzbudilo ohromnou sensaci. Naproti tomuto velikému divadlu nachází se malé divadlo

asi pro 1000 osob stačící. V okolí těchto jsou známé obchodní ulice jako Kuzněcký most, Petrovka a j. Z divadelního náměstí pustíme se směrem severovýchodním přes „ploščad ljublanskaja“ čili krátce Ljublanku a odtud velkou ljublankou ku věži „Sucharev“ zvanou. Věž tato byla Petrem Vel. zbudována na počest Sucharevského pluku, jemuž hlavně zásluha přináleží o zachránění Petra Vel. za povstání střelců. Dnes slouží tato věž jako reservoir vodovodu Moskevského. Na věž vede 273 schodů, odkudž máme krásný pohled na matičku Moskvu.

O trzích zde konaných zmínil jsem se již a podotýkám, že tyto jen v neděli a svátek se odbývají a to od 8. hod. ráno do 3. hod. odpoledne.

Jedeme-li dále, spatříme nádraží Petrohradské, Jaroslavské a Rjezanské, krásné to budovy, za nimiž pak asi půl hodiny cesty se rozprostírá pak veliký sad, tak zvaný „Sokolniki“. V něm jest vystaveno množství dačí, sloužících za letní pobyt Moskevčanům. Zde byly pro členy sjezdu koncerty pořádány s obligátním pohostěním.

Ve východní a jihovýchodní části Moskvy nacházíme jako všude množství kostelů a kapliček. A jako zvláštnost připomínáme tu velkolepou budovu carevnou Kateřinou II. zbudovanou. Jest to nálezinec, do něhož tisíce dětí ročně bývá přijato.

Daň z kartů jest určena na vydržování tohoto domu, jehož vnitřek bohužel jsme pro obmezenou dobu nemohli už projíti. Jižní část Moskvy rozkládá se za řekou Moskvou a jest po většině staroruskými obchodníky obydlena. Šest mostů vede přes Moskvu, řeku zde velmi nečistou, na níž se probáhají malé parníky, sloužící jen lokální potřebě. Hlavní most jest bolšoj, čili veliký kamenný most, odkudž máme překrásný pohled na Kreml. V této části Moskvy navštívil jsem Trejtjakovu obrazárnu, kteráž bohatými kupci Trejtjakovi městu darována byla. Jsou zde velmi cenné obrazy. Pro Vereščagina jsou určeny tři světnice, kdež jsme mnohé známé obrazy spatřili, známé z výstavy vídeňské. Vždy rozrušují svým realismem diváka. Tím bych asi vyčerpal znamenitosti Moskvy, leda snad, že bych se zmínil, že jsme navštívili zoologickou zahradu, v níž koncertovala vojenská hudba za řízení kapelníka krajana pana Böhma, která nám Čechům české písně dosti hezky zahrála. Zde spatřili jsme mnohá zvířata jako soby, velbloudy, různé druhy medvědů atd. Mimo to zajímaly nás hry dítek, jež řídil důstojník! Byly to snad dítky ze sirotčince.

Vstup jsme měli volný. Zde nedal si ujíti příležitosti fotograf-amatér p. primář dr. K., aby nás svým aparátem nezvěčnil. Zda-li se jemu obraz podařil, nevím — čekáme dosud na zaslání snímku.

Blížila se doba ukončení kongressu a tím také i našeho odjezdu. Různé směry zpáteční cesty roztrhly dosavadní naši společnost. Mnozí již dříve odjeli, jako kol. dr. Pařík, který sotva do Moskvy dojel, začal churavěti a mnozí již během kongressu podnikli několik výletů, jako ku př. do Nižního Novgorodu. Nenašli však to, co hledali. Znamý světový trh, kde sta karavan z daleka docházelo, zaniká tak jako všude, kde místo zdoluhavých dopravních prostředků nastupuje — parní vůz.

Přece však za podívanou cesta ta, vyžadující plných 13 hodin, stála — spatřili jsme krásné město, spatřili královnu řek matičku Volhu! Veliká, ba větší část účastníků spěchala spatřiti sídelní metropoli Ruska — Petrohrad — a mnozí spěchali ještě dále, aby přes Finsko a přes Baltické moře navštívili Stokholm a výstavu tamnější. A i zde přicházela ruská i švédská vláda účastníkům vstříc. Prvnější poskytla volné lístky do Petrohradu, finské dráhy rovněž a ve Švédsku byla všude cena snížena. Já, rozhodnuv se již dříve, že na zpáteční cestě navštívím jižní Rus, Kursko, Kijev a Oděssu, rozloučil jsem se se svými přerovskými spoludruhy, abych ve společnosti pražských kolegů dra. Panochy a ředitele Cumpelika do jižního Ruska na cestu se vydal. Připomínám, že v tu dobu připadl příjezd francouzského presidenta do Petrohradu.

Odjíždějící byli jsme svědky, kterak Moskva zdobila své domy prapory, kteréž ve zvláštních plechových trubcích na zdech umístěných byly zastrčeny. Davše matičce Moskvě srdečné s Bohem, vyjeli jsme z nádraží novgorodského o 6. hodině večerní z Moskvy. Dlouho stáli jsme u oken vozu železničního dívající se na mizící věže, kostely a domy. Srdce naše různými dojmy a myšlénkami bylo naplněno. Bůh ví, zdali kdy se ještě do Moskvy, do Kremlu a jinam dostaneme. Brzy zmizeli nám s očí a my zase byli nuceni obrátiti pozornost svou krajině, která byla zde pahorkovitá s malými lesíky, mezi kterýmiž mnoho dačí se nacházelo.

Všimli jsme si vesničky Ljubliny s rybníkem, neušel nám ani Caricyn známý, že zde je nedostavěný palác. Palác ten kázala stavěti carevna Kateřina, avšak vidouc započatou stavbu, zakázala ji, díc, že se podobá rakvi a ne domu. I zde jsou veliké rybníky. Krajina se stmívala a náš konduktér rozsvítil svíčky ve voze — (v Rusku se totiž používá v železničních vozech svíček) a rozdělav nám lože ponechal nás samy, abychom se spánku oddali. Ulehli jsme brzy, abychom se probudili druhého rána, jsouce jen malý počet verst od Kurska vzdáleni. Všude rovina, která svou zelení mile působila. — Obdělané veliké plochy půdy poukazovaly k tomu, že jsme přišli do krajiny úrodnější, že jsme v krajině, kde se

více zemědělství pěstuje než okolo Minska a Gšátska. — Mimo to dva dny před tím v krajině popršelo, čímž celá příroda oživila — zazelenala. Tu již octli jsme se v ovodí v Kozáckých písňích tak často opěvovaného, vzpomínaného Dněpru.

Přijeli jsme do Kurska o 7. hodině ranní urazivše přes 500 verst. Zde vystoupivše z vlaku byli jsme nuceni do 12. hod. polední čekati a zástavky této chtějíce náležitě využítkovati ubírali jsme se pěšky do Kurska asi 5 verst od stanice vzdáleného. Hned za železničním mostem nachází se vesnička pozůstávající z řady domků na mnoze dřevěných, šindelovou střechou pokrytých s malými okénky. Domky jsou postaveny po obou stranách silnice. Všimli jsme si stavby, která v mnohém podobala se našim valašským chatrčím. Jsou z dřeva jako u nás majíce mezery mezi trámy hlínou neb mechem ucpané. Jizba nachází se v přední části budovy, okolo stěn postaveny jsou lavice, v koutě pak umístěn začazený, zčernalý obraz některého světce, poukazující k tomu, že jest už majetkem mnoha a mnoha rodin. Před světcem hoří lampička. Veliká kamna ohřívají pokoj, což zvláště v zimě jest nutné; neb ruská zima znamená už něco a hospodář ruský chtěje před touto zachrániti svůj dobytek, nucen jest jej vzíti do světnice! A tak přebývají člověk a zvířectvo pohromadě ve svornosti. Za světnicí

je nezbytný sklípek, pak stáje velmi primitivně zdělané a konečně hned u nich nějaká stodola.

Tedy skoro jako u nás. Květinových zahrádek jsme neviděli a Rus také není přítelem těchto, máje raději ony zahrady, v nichž se pěstuje zamilovaná zelenina jako zelí, mrkev atd. Rovněž nepěstuje mnoho ovocnictví, toliko v jižních krajinách hledí se už více k tomuto odvětví hospodářskému, jež slušný užitek může poskytovat. Tak v Moskvě a vůbec ve větších městech našli jsme překrásné ovoce, ovšem dosti drahé, jež importováno bývá z jižních krajin ruských. V této vesnici našli jsme krásné ovoce. Koupili jsme veliká jablka kus po 2 kopějkách, hrušky po 1 kopějce — tedy ještě dosti drahé. Prodavačky nám sdělily, že je mají z okolních zahrad — neviděli jsme je však.

Při té příležitosti opakuji, že všichni Rusové jsou náruživí milovníci koupelí, a to parních. V sebe menší vesnici, každý si ji aspoň jednou v týdnu připraví a to docela primitivním způsobem. Na horké cihly naleje vody, čímž získá páru, a aby krev více proudila, šlehá tělo proutky, až úplně zčervená. Na to se ochladí, v zimě třeba vyvalí se ve sněhu a opakuje proceduru znova. Šli jsme po silnici, až přešedše několik mostů octli jsme se u dosti široké řeky, tak jako

asi naše Bečva u nás, přes kterou vede železný most. Poblíž uviděli jsme koupele říční, avšak pro bahnitou a řasami naplněnou vodu zašla nám veškerá chuť ke koupání, ač jinak slunce notně pražilo. Před námi na vysoké stráni rozkládalo se Kursko se svými četnými bílými resp. stříbrnými střechami.

K další cestě použili jsme právě po prázdnou jedoucího izvozcíka. Smluvivše cenu kázali jsme jemu, by nás provedl po městě a nás pak zpět až k nádraží zavezl. Kursko jest město čisté, malebně na pahorcích mezi zahradami položené.

Všude široké cesty, na nichž pracovalo mnoho dělníků.

Kladli totiž síť pro elektrickou dráhu. Kursko má 23 kostelů, mezi kterýmiž jsme spatřili také katolický chrám.

Jdouce spokojeni s tím, co jsme viděli, udjížděli jsme z Kurska zpět vedle brány dvořanstvem v r. 1827 zbudované za níž stojí veliká budova — věznice.

U této brány odbývá se denní trh. V nádražní restauraci spozorovali jsme, že všichni v černých fracích oblečení sklepníci, ba i služby jaksi šilhají a při bedlivějším pozorování shledali jsme, že jsou to Tataři, což nám bylo potvrzeno.

Obchodník, jenž v restauraci měl skladiště Tulského zboží, sdělil nám, že vůbec na jižních drahách ruských přináleží restauratéri tatarské rasi, což ovšem nikterak ne-

vadí, neb kuchyně jest velmi dobrá a jak jsme viděli, obsluha a čistota vzorná.

Předkládám zde jídelní lístek z restaurace Kurské. Tak stojí:

kotlety rublenie porce	35	kopějek
teljatina	"	40 "
kaplun	"	40 "
teterev	"	50 "
salát s pripravojú	"	10 "

P i r o ž n o e

žele, kompotili morožnoe (mražené) 25 kop.

N a p i t o k

vino noskovské i Petěrburgské butylka 20 kop.

kvas i kislja sči 10 kop.

R y b y

běluga i sevrjuga porcia 35 kopějek,

okuni sudaki, karasy " 40 "

Na obědě pochutnali jsme sobě dobře. V restauraci bylo velmi živo. Tu důstojníci v šedých pláštích a bílých čepicích tlačili se k buffetu tam zase několik Čerkesů stálo pohromač živě rokující, tu zas kvapně pobíhal verkovský pop v ošumělém sivém až po zem sňajícím kabátě na jedné ruce nesa dítě a v druhé maje hrnek s vodou — pestrý to braz. Dívajíce se okny spatříme dva dlouhé zeleně natřené železniční vozy s okny zamřiovanými, za nimiž tu a tam objeví se hlav odsouzence určeného na Sibíř. Prozatím je nejblížeším cílem Oděssa.

Bylo poledne, kdy zajistivše sobě napřed místo ve vlaku odjížděli jsme z Kurska do Kijeva. Brzy zmizelo očím naším výstavné město na vysokém pahrbku položené, jen sem a tam stříbrná kopule chrámu se zablískla, aby poslala nám svůj poslední pozdrav. Krajina zelená — deštěm k novému životu přivedená — přechází z mírné pahorkatiny v nepřehlednou rovinu, na kteréž jen sem a tam dřevěná chaloupka okolo níž něco obdělaného pole, diváku svědectví dává, že tato nepřehledná step jest obydlena. Dále nepatrné stanice, malé vesničky, okolo nichž na travnatých lukách stáda koní se pasou, — sem a tam větrňák s osmi lopatami — toť vše, co se oku naskytuje.

A oko cestujícího najde jen tebou občerstvení v této jednotvárné scenerii, že přijedeme do lesů dubových, kde staleté kmeny stojí jako svědci dávných pohnutých dob. Avšak i tato změna nezamezí, že cestující, sednuv do kouta železničního vozu umdlí a s resignací čeká na onen okamžik až kondukteur oznámí, že jsme u cíle. Ne strávili jsme dobře, třebaž jsme byli jakými ruským šlechticem vyrušeni, jenž maje s sebou množství zavazadel hluk působil. Druého dne probudili jsme se ve stanici Bobrky zvané, kde množství maloruského lidu na vlak čekalo. Všimli jsme si kroje ženských! Tyto měly na hlavách červené šátky tak uvázané, že se podobaly turbanu. Oblčeny byly v dlouhé, po kolena sahající humné kabátce.

Sukně vrchní různobarevné byly kratší než spodní. Na nohou měly papuče z lyku aneb ze provázků. Každá pak držela v ruce notnou hůl. Mužští nelíčili se krojem od oněch mužíků, jaké jsme viděli na trhu Sucharevském v Moskvě. Z Bobryků jsme měli do Kijeva asi 50 verst a cesta nám brzy utekla. Zase jeli jsme dlouho dubovým lesem, abychom na to v krátkosti octli se na velickém železném mostě, vedoucím přes Dněpr, asi 500 metrů širokém, z něhož jsme měli velikolepou podívanou na Kijev na četných vrších rozloženém. Pozlacené bání chrámů, hlavně Lawry Pečerské skvostně odrážely se v slunci ranním! „Jerusalém Ruska“, jak Kijev nazván byl Alexandrem II., objevil se nám v celé své kráse a stanuvše v nádherném nádraží, brzy octli jsme se v drožce, která nás do hotelu „Hotel Sen Remo“ odvážela.

Kijev, město asi 250.000 obyvatelů mající, rozkládá se malebně na pahorcích na pravém břehu Dněpru položených, asi 90 metrů nad Dněprem vysokých.

Kijev jest sídlem generálního gouverneura jakož i gener. kommandanta XII. armádního sboru — generála Dragomirova, který se za prvního ruského vojevůdce považuje. Jeruzalemem jest nazván pro množství kostelů a klášterů, z nichž nejpamátnější jest Lavra Pečerská na Pečerském pahorku rozložená. Kijev je pevností a skládá se ze tří částí, z Pečerska, starého Kijeva a

Podolu. Tato poslední část leží u samého Dněpru v nížině, ostatní dvě části rozkládají se na pahorcích.

Město samo jest velmi úpravné. Ulice široké s domy výstavnými jsou vkusně vydlážděny a chodníky upraveny. V některých ulicích jsou aleje a zahrádky před domky recte vilami. Ve všech téměř ulicích projíždí elektrická dráha. Kijev má své Příkopy v ulici Kresčat k zvané, v níž se soustřeďuje celý kijevský elegantní život. Tak jako v Moskvě ubírá se cizinec nejprve do — Kremlu, tak v tomto městě zavádí kroky své do kláštera Lavry. Toť byla také naše první pouť v Kijevě. Sedli jsme na Kresčatiku na elektrickou a brzy octli jsme se v Alexandrovské ulici, odkudž orientace byla velmi snadnou. Všimli jsme si carského paláce — jednoduché to budovy a přešedše malým parkem octli jsme se v nikolské ulici, abychom zde klášter resp. svatyni nikolskou navštívili.

Klášter sám jest proměněn v kasárnu. V kostele zajímal nás v okně za Ikonostasem překrásný transparentní obraz Spasitelův.

Na konci Nikolské ulice v bezprostřední blízkosti Lavry vlastně bílé zdi Lavru obklopující nachází se malý park, tehdy obraz bídy a spousty následkem parna ukazující, odkudž jest překrásný rozhled jak na Dněpr tak i dále do černijavské gubernie, kamž od nikolského mostu cesta jako přímka rovná vede.

Dlouho jsme zde stáli, dívající se na tuto rozkošnou panoramu! Vyšedše z parku octli jsme se u zdi Lavry tuto obklopující! Co znamená vlastně Lavra Pečerská? Doslovně vzato znamenají obě jména jak Lavra tak i Pečersko jeskyně a jména ta byla tomuto vrchu proto dána, že se zde, jak stará pověst dí, v 11. století usadil mnich, který přišel z hory Athosu a který stav se poustevníkem, bohumilému životu se oddal. Jeho zbožnost byla daleko široko rozhlášena a měla za následek, že se více zbožných mužů uchýlilo na tato místa. Tito z počátku v jeskyních přebývající, byli později zakladateli kostela a kláštera.

Lavra Kijevská jest podobně jako Kreml město ve městě. Jest to komplex budov ohraničený zdí, pozůstávající z kostelů, klášterních budov, kapliček a budov určených k pobytu poutníkům, kterých zde každoročně na tisíce z celé říše, ba i z daleké Sibíře přijde, a z nichž mnohý až několik roků je na cestách. Chud zde dostanou bezplatně byt a stravu, mnohý, jenž v zimě by se nedostal domů, tráví tuto v klášterních budovách. Bohatí platí jistý poplatek.

Vstoupili jsme tak zvanou svatou branou do dvoru klášterního, v jehož pozadí nachází se uspenský chrám (chrám nanebevzetí Panny Marie). Klášterní dvůr byl poutníky zrovna přeplněn, ač jinak na tuto dobu hlavní proud poutníků nepřipadá.

Nejvíce jich přijde v červenci. Než přes to tábořilo jich tolik, že s těží jsme přešli. O vstupu do kostela nebylo ani řeči. Byl v pravém smyslu slova lidem přeplněn, mimo to nás až ku dveřím hlavním se prodravší brzy zabnal nesnesitelný puch. Jen z dále zhlédli jsme ikonostas a u něho duchovního právě mši sloužícího. V okolí kostela bylo mnoho žebráků, v jejichž rysech značila se resignace, jakási otupělost proti všem bolestem! Rozedraný kabát, řemenem stáhnutý, nohavice zalátané, na nohou onuce, aneb papuče z rákosu — tak stáli u brány aneb zdi, majíce dlouhé vlasy rozčuchány, rovněž i dlouhé vousy v nepořádku trpělivě čekající, až zbožný poutník nad nimi se slituje.

Zabočili jsme za kostel a minuvše zděný oblouk vstoupili jsme do kryté dřevěné chodby, abychom po dřevěných schodech octli se v kostele sv. kříže. Zde je vchod ku památným jeskyním sv. Antonína. Množství mnichů sedí v lavicích. Jeden z nich prodává svíce, druhý zas kropí, větvičku strčiv do mísy se svěcenou vodou zbožné poutníky a to dle toho, dá-li více omočí jej celého, nedá-li nic, pokropí ho jen ledabylo, jiní mniši se procházejí po chrámě, aneb poutníky po jeskyních provádějí. Úzké chodby, asi 2 m. vysoké, vedou ku jednotlivým výklenkům, kde leží pozůstatek světců v otevřených rakvích, mumii se podobající.

Mimo to ukazují se malé otvory ve zdi, okénka to cel, v níž se jednotlivci dali zadržeti a jimiž potravu a nápoj dostávali.

Jako historická památka budiž uvedeno, že v těchto jeskyních odpočívá nejstarší historik ruský Nestor, jehož pozůstatky chovají se ve stříbrné rakvi a nad kterouž ve zdi upevněna jest zlatá tabulka se jménem zde odpočívajícího historika, od společnosti pro ruskou historii v r. 1826 věnovaná. Následkem milodarů, jež každoročně poutníci do Lavry přinášejí, jest tato jedním z nejbohatších klášterů ruských, ač nynější bohatství ani dost málo se nevyrovná bohatství před sto lety. Až do r. 1786 patřilo Lavře 138 měst a vesnic, kteréž carským úkazem byly sebrány, a jen suma 200.000 rublů k výživě mnichů byla poukázána. Dnes jest asi 500 mnichů a bratrů v Lavře. Viděli jsme jich mnoho s prostou hlavou se procházeti po jednotlivých dvorech. Někteří z nich byli až moc ošumělí.

Opustivše toto památné místo a prohlédnuvše sobě děla u arsenálu naproti Lavře ležícího, jež se zde jako trofeje z poslední rusko-turecké války chovají, ubírali jsme se k obědu do restaurace Semadeniho na Kresčatiu naproti radnici se nacházející. Zde dostali jsme do rukou „Národní Listy,“ kteréž byly potřeny na mnoha místech černí; patrně místa, jež ruské censuře nebyla vhod.

V tu dobu byla vlastně výstava Kijevská otevřena. Samo sebou se rozumí, že jsme tuto nevynechali. Po dobrém obědě sedli jsme na elektrickou dráhu a za 5 kopejek octli jsme se v krátkosti u dřevěného plotu, za nímž se výstava nacházela. Zaplativše vstupné octli jsme se uvnitř. Výstavka činila dojem nedokonaného díla. Všude ještě viděli jsme dělníky, kteří pavilony stavěli, aneb pavilony opravovali. Tyto rozkládaly se na pahorcích.

Zvláštností nějakých jsme nespatriili, až snad na čerkeské výrobky, zbraně, hole a j. Jeden pavilon byl určen pro hudbu. Tehdy koncertovala vojenská hudba, ovšem že kapelník byl zase Čech, s nímž jsme se brzy seznámili. Jmenoval se p. Hradský a pochází z východních Čech. Bylo viděti že má radost, spatřiv krajany z daleké vlasti. Směs z „Prodané nevěsty“ byla nám ihned na uvítanou zahrána a to dosti dobře — ač hudebníci teprv u vojska hudební nástroje poznali. Mezi těmito byl také jeden Čech, někde z Volyně. Jako hoch přišel s rodiči svými na Rus a stal se zároveň s těmito ruským poddaným a jako takový musil obléci uniformu batušky cara. — Nezapomněl český jazyk. —

Mezi četnými firmami na výstavě zastoupenými spatriili jsme také jednu českou firmu Skřivánek a spol., kteráž má za Kyjevem na „žulávce“ velikou továrnu na stroje ho-

spodářské. Zde seznámili jsme se s mnohými krajany, kteří v továrně jsou zaměstnání. Nakoupivše různých drobotin a památek ubírali jsme se domů.

Večer byli jsme opětně svědky nadšení pro rusko francouzskou shodu. Jakmile se začalo stmívat, začaly se jednotlivé domy na „Kresčatiku“ osvětlovati. Speciálně veřejné budovy a mezi těmito duma čili radnice zazářily četnými světly. Na radnici byla ze světél plynových koruna a pod ní iniciálka carova N II. sestavena. Před radnicí hrála vojenská hudba. Množství lidu proudilo ulicemi, poslouchajíc zvuky hudby.

Po několika koncertních kusích zavzněla carská hymna. Vše smeká čepice, vojsko salutuje, hosté v restaurantu naproti se nacházejícím (Semadeni) vstávají! Hromové „Urá“ při posledním taktu zavznělo. A hned na to zavzní Marseillesa a týž obraz nastal. Tak to šlo celý večer. Vše dalo se na počest příjezdu francouzského presidenta Faura. Druhý den věnovali jsme další prohlídce Kijeva, nezapomenuvše navštívit lázně. Nebudu se rozepisovati o jednotlivých kostelích! Týž obraz jako v Moskvě! Všude nádhera, všude bohatství. Mezi nimi blavně vyniká kathe drála svaté Žofie, kde odpočívá zakladatel slávy Kijeva, velkokníže Vladimír, dále kostel sv. Ondřeje na vysokém pahorku postavený, směř to renaissance a byzantského slohu. Odtud jest překrásná vyhlídka na celé

město, na Dněpr a daleké okolí. — Nezapomněli jsme navštívit katolický kostel, jednoduchostí silný kontrast oproti bohatým ruským kostelům vzbuzující! Mezi pomníky uvádím pomník Bohdana Chmelnického, kozáckého to atamana a pomník sv. Vladimíra na Ondřejovské stráni.

Pobyvše dva dny v Kijevě a rozloučivše se s přátely, odjížděli jsme večer ku poslednímu cíli v programu našem, do Oděssy — ku černému moři. Opětně strávili jsme 12 hodin ve vlaku. Za Žměrinkou, stanicí to, kde vlaky se rozdělují — jeden směr vede ku Podvoločysce, do Rakouska, druhý do Oděssy — spatřili jsme půdu ve velikých rozměrech obdělanou. Pěstování melounů provozuje se všude — sem a tam naskytla se skupina olivových stromků. Čím blíže jsme přicházeli k Oděsse, tím více byla půda písčitá. Okolo 10. hod. ranní stanuli jsme na nádraží oděsském, nacházejícím se na tak zvaném kulikovském poli.

Vyhledali jsme sobě v Bădeckru hotel poblíž moře. Hotel de l'Europe, který jak svou lácí tak i čistotou můžeme každému doporučiti. Již jízdou shledali jsme, že Oděssa jest město úplně západoevropské. Rovné, pravidelně stavěné ulice — stavební čára jako přímka — jsou alejemi okrášleny. Dlažba, široké trottoiry nacházejí se v nejlepším stavu. Všude čisto zameteno, na ulicích jest život velmi čilý, zvláště na ulicích

poblíž moře se nacházejících. Množství elegantních ekypází projíždělo cvalem ulicemi, vozy koňské dráhy byly zrovna přeplněny. Oděssa čítá něco přes 100 let. Dnes má přes 400.000 obyvatelů, což si lze vysvětliti tím, že jest ona dnes nejdůležitějším a nejvýznamnějším přístavem ruským na Černém moři. Sem přijíždí tisíce lodí do roka. Jen obchod s obilím čítá miliony v obratu. Na ulicích uslyšíte všechny možné řeči.

Oděssa leží 47 m. nad hladinou mořskou a jest postavena na vrstvě zvápenatělých hlemýžďů. Tato vrstva dodala a dodává vůbec materiál ku stavbám. Kostelů jest zde velmi mnoho — 24 pravoslavných, 2 evangelické, 1 katolický, 1 anglikánský, 1 arménský a 4 synagogy. Podobně jako Kijev má i Oděssa svou universitu. Město samo mělo velmi velikou potíž o pitnou vodu, dále o hlínu, jíž bylo zapotřebí ku zakládání sadů. Tato se musila přivážeti z daleka a dalo to mnoho práce, než se na této vápenité stráni podařilo sady založiti. Voda jest dosti dobrá. Tato se přivádí vodovodem 45 verst dlouhým z řeky Dněstru.

Odevzdavše svá zavazadla v hotelu a posnídavše spěchali jsme k moři, jež asi 200 kroků od hotelu jest vzdáleno. Jdouce okolo radnice, naproti níž jest v sadu vystavěno městské divadlo — krásná to stavba, čest dělající projektantům známé to firmě vídeňské

Fellner & Hellmer — octli jsme se u pomníku Puškinova na boulevardu Oděsském postaveném.

Toto místo jest snad nejkrásnější částí celé Oděssy. Tu stanuli jsme, majíce pod nohama celou tu nepřehlednou spoustu vod, která v dáli s nebem splývala! Jaký to čarovný obraz! Modravá barva moře splývala s modří nebe.

Pro mne, který poprvé moře zřel, byl tento obraz tím úchvatnější. Tu množství lodí tiše stálo v přístavu — po práci odpočinek. Jen v té neb oné kouřilo se z komína jako důkaz, že odpočinek chýlí se ku konci a že v krátkosti bude zase rozrývati koly svými hladinu mořskou. Prapory na stožárech umístěné, mírným větříkem mořským pohybované, sdělovaly nám příslušnost té neb oné lodě. Zvláště těch červených se žlutými půlměsíci — tureckých to lodí — bylo velmi mnoho. — Hejna racků obletovala stožáry. — Mezi jednotlivými loďmi projížděly malé kocábky, jež ze vzdálenosti labutím se podobaly. Najednou zvonění a pískání.

Co to? Toť znamení k odjezdu a již parník vychrliv spousty černého kouře, majestátně vyjíždí z přístavu, šikovně jednotlivým loďm vyhýbajíc. Brzy obepluje maják a vjíždí do širého moře, zanechávaje za sebou stříbrný pruh, který dlouho znatelným se jeví. Díváme se za ním. — Mizí čím dále

tím více, až jen komín a později trochu kouře ukazuje směr cesty. — A co za ním se díváme, vynoří se v dáli černá tečka. Co to? Toť parník do Oděssy přijíždějící. Trvá to ještě dlouho, než určité obrysy spatřiti lze.

V přístavu samém bylo velmi živo. Ne-sčíslné množství lidu skládalo s lodi zboží, druzí zase nové nakládali. Byli jako mra-venci. Na samém břehu nachází se místní dráha jen potřebám lidu sloužící. Neustálý piskot lokomotiv sem a tam jezdících upozorňoval, že jest život v těchto místech — třebaš byl ruský svátek — velmi čilý.

Zde ztrávili jsme mnohou chvíli za našeho pobytu v Oděsse. A jak by ne? Tento boulevard jest okrasou Oděssy, zde soustřeďuje se vše, co jméno v Oděsse má. Týž táhne se od Puškinova pomníku v délce 500 metrů podél nábreží s třemi širokými alejemi. — Na jedné straně jest celá řada skvostných budov, na druhé straně jest stráž stromky a křovinami posázená, k moři sestupující. Na boulevardu jest krásná restaurace s koncertním pavilonem, kdež každou neděli a svátek koncertuje vojenská hudba.

Uprostřed boulevardu nacházejí se široké terasovitě umístěné schody, jež sestup k moři zprostředkují. Naproti těmto jest pomník vévody z Richelieu, potomka to známé francouzské rodiny, který na začátku

tohoto století jako Oděsský gubernátor veliké zásluhy si získal o Oděssu, o rozkvět tohoto tehdy mladého města.

V podstavci jest zazděná železná koule, která prý sem spojenci za Krymské války při bombardování Oděssy vhozena byla. S tímto boulevardem souvisí nejelegantnější část města, v níž velkolepé obchody, nejlepší hotely, veřejné knihovny, universita atd. se nacházejí.

Prošedše jednotlivé části města, nepomněli jsme na koupel v černém moři. Byla nám doporučena tak zvaná střední fontana, která jest sice dosti vzdálena od středu města, ale za to tím doporučení hodnější jest tím, že na dně mořském se nenacházejí veliké kameny, nýbrž že zde jest jemný písek. Jede se tam parní tramvají a sice z Kulikova pole. Za jízdu se platí 10 kopějek (za půl hodiny.)

Jedouce okolo zavřených kasáren, okolo polního ležení a mezi zahradami s množstvím dačí stanuli jsme na desáté zástavce u cíle. Odtud vede cesta mezi zahradami ku moři — ku střední fontaně. Po schodcích sestoupili jsme ku primitivně zřízeným kabinám a zaplativše 5 kopějek byla nám každému jedna z nich vykázána.

Kabiny tyto jsou postaveny na dřevěných pilotech v moři zaražených. Od nich vede asi 12 schodků do moře. Jednoduchá prkenná zeď odděluje mužské oddělení od ženského.

Slabé hučení, odraz to valících se vln, naznačovalo, že právě příboj nastává. Den byl překrásný! Na obloze ani mráčku! Tropicke vedro hnalo nás brzy do vody asi 16° teplé. Zapomněli jsme, že jsme v moři a napivše se notně slané vody upamatovali jsme se, že to není naše říční voda. Kůl asi 15 metrů od břehu zaražený naznačoval, kam asi možno bez nebezpečí jíti. My ovšem jsouce plavci nedrželi jsme se tohoto znamení, nýbrž vyplavali jsme ven do širého moře. Speciálně byl to spoludruh na cestách p. ředitel Č. z Prahy, který si nesmírně liboval v této koupeli a zapomněl brzy na všechny trampoty v Rusku zažité. Byli jsme ještě ve vodě, kdy ozvaly se jemné zvuky trubky, dávající signal vojínům, že se mohou jíti koupat. A v krátkosti objevily se čty vedle koupele na stráních, odkudž se vysleknuvše se do moře vrhaly. —

Občerstvení ubírali jsme se z koupelí do hotelu — slibující sobě, že zas přijdeme — což se i stalo.

Ostatní čas našeho pobytu v Oděsse věnovali jsme procházkám po městě, po boulevardu a okolo přístavu. Byl čas, abychom pomýšleli na návrat do vlasti.

Než jsme odjeli z Oděssy, zažili jsme malou episodku s ruským úřednictvem. Týkalo se to vidování našeho pasu. Za tou příčinou odebrali jsme se časně z rána na policejní komisariát, kdež vyhledavše kancelář

pasovní, žádali jsme pro sebe o visum za hranice. Byli jsme odkázáni do jiné místnosti, kamž nás strážník s největší ochotou zavedl. Tu obdrželi jsme pasy do rukou zpět a my v domněnce, že vše v pořádku, zaplatili jsme rádi bakšiš strážníkovi nás vedoucímu a odešli jsme.

Sotva však, že jsme několik kroků z domu učinili, již běží za námi strážník volaje, že musíme pasy dát na potvrzení policmistrovi. Vrátili jsme se a přišedše do místnosti policmistra, byli jsme odkázáni na úředníka jiného, který nás krátce odbyl řka, že máme přijít za dva dny — a my chtěli večer odjet. Stálo to mnoho prošení, než nám milostivě sdělil, že odpoledne pasy dostaneme. Vyšedše rozlobeni, že máme celý den jaksi rozbitý zastavili jsme se ve trafice poblíž se nacházející a tu nakoupivše sobě „papiros,“ jež byly naší jedinou pochoutkou v kuřbě — (ó jak jsme na naše viržinky vzpomínali!) — stěžovali jsme sobě na tu divnou policii. Trafikant, usmáv se, významně prohodil, že by to byl rubl spravil. Obávající se, že naпоследy ani odpoledne pasu nedostaneme, vrátili jsme se, chtějící to zkusiti s rublem. Nutila nás hlavně ta okolnost, že příští den byl svátek a tu se na Rusi vůbec neúřaduje. — Obrátili jsme se na dotyčného úředníka s prosbou, by nám pasy hned podepsati nechal, strkajíc jemu při tom stříbrný rubl do ruky. Ale jaké bylo naše

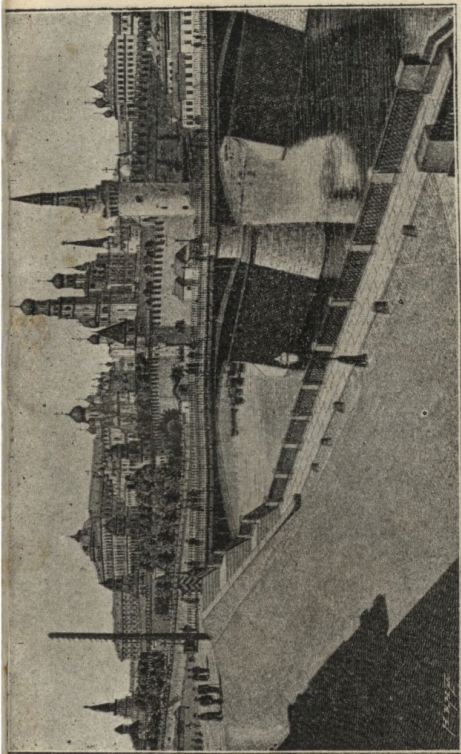
překvapení, když nám jej ostentativně před všemi vrátil řka, že za hodinu pas dostaneme. Šli jsme červení ve tvářích z kanceláře do trafiky, abychom se trafikantovi za tak dobrou radu poděkovali. „To prý bylo asi málo“, odvětil trafikant.

Nevíme, co na tom bylo, ale vrátivše se za hodinu zpět, nenatrefili jsme zmíněného úředníka, za to ale našel se hned ochotný písař, který blahosklonně se usmívaje, pasy nám vydal, při čemž jsme jakési protokoly podepsati musili. Od každého pak stříbrný „rub“ (rubl) přijal a to tak šikovně, že žádný z kolegů cstatních, vedle něho sedících, ničeho neviděl. Byli jsme šťastni majíce pasy v kapsách — a na ostatek jsme brzy zapomněli. U nás také leccos stojí stříbrný „rub“.

Večer odjížděli jsme z Oděssy, z tohoto krásného města na březích černého, vlastně modrého moře. Za třináct hodin jízdy, minuvše Žměrinku, dále stanici Proskurov, kdež jest mnoho nově vystavených kasáren a tudíž i mnoho vojska, přijeli jsme do poslední stanice ruské na hranici rusko-haličské Voločysky. Zde byly nám pasy odebrány, přehlíženy a znovu vidovány. Celní úředník ptal se, mnoho-li ruských peněz za hranice odvážíme; za větší obnos platí se jistá daň. Když jsme sdělili, že v Rusku bylo dosti příležitosti na vydání rublů, zasmál se a tím formality skončeny.

Za čtvrt hodiny na to odjížděli jsme ku nejbližší rakouské stanici Podvoločysce. Minuvše potok — hranici to rusko-rakouskou — stanuli jsme na půdě naší, jsouce rádi, že jsme šťastně překonali veškeré trampoty a svízele této dlouhé cesty a podrobivše zavazadla celní revisi — zde dosti mírné — ujížděli jsme přes Lvov, Krakov dále — do vlasti milené.

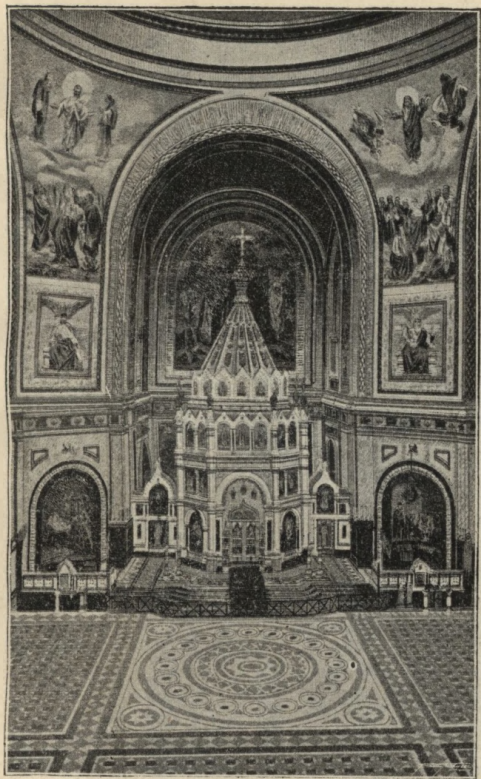

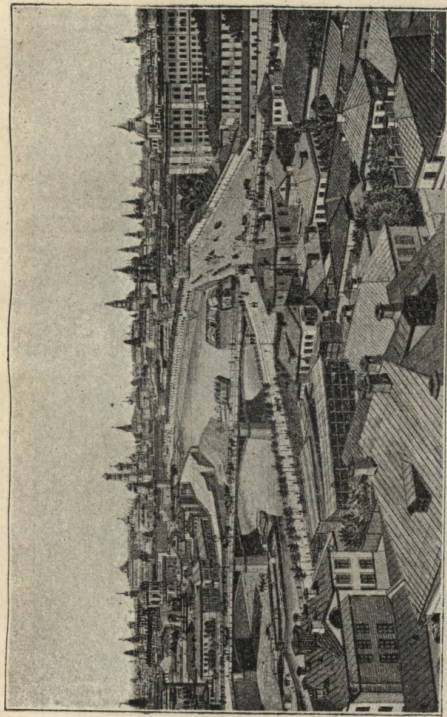
Pohled na Kreml.

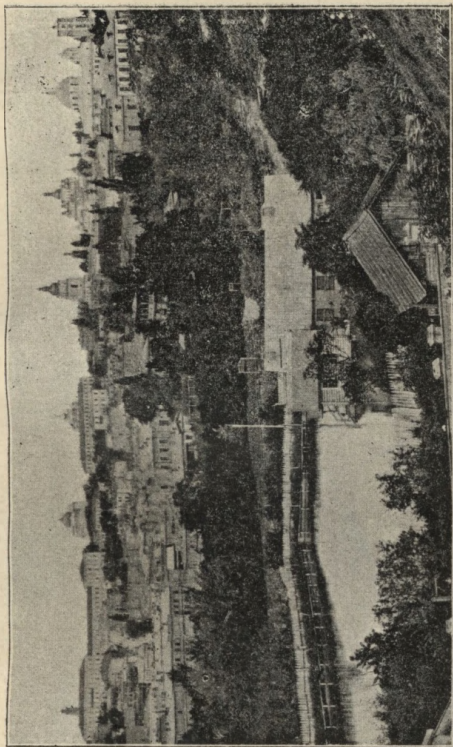
Kaple Iberské panny Marie.

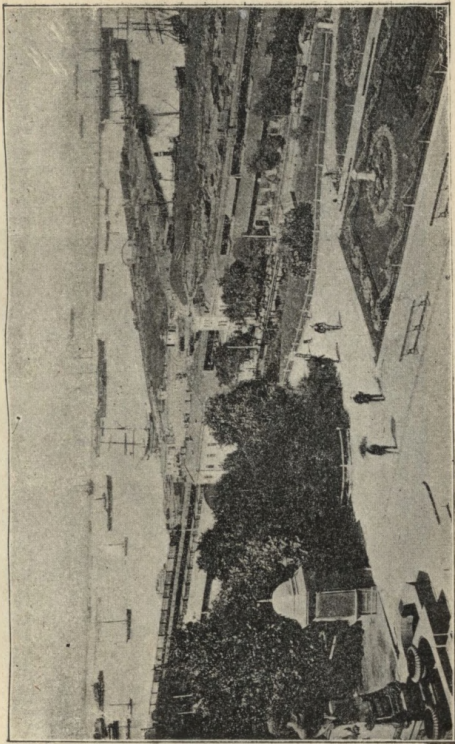
Vnitřek chrámu Krista Spasitele.

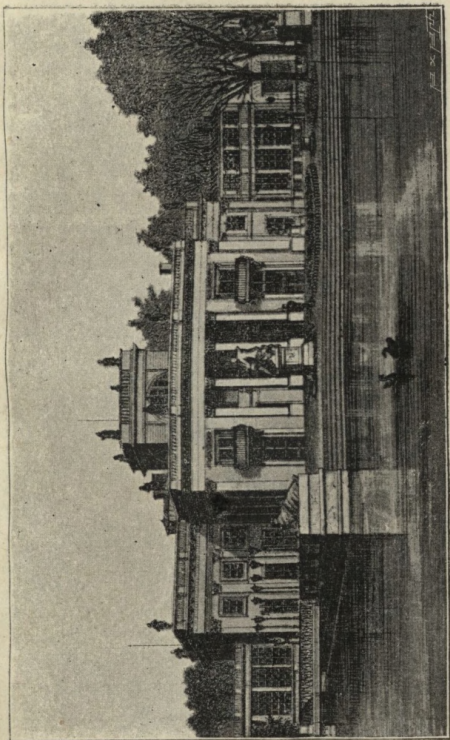
Celkový pohled na Moskvu.

Pohled na Kijev.

Prístav v Oděse.

Lazienky.